

Területi Statisztika

Közzététel: 2022. szeptember 21.

A tanulmány címe:

A regionális megvalósult versenyképesség néhány szempontjának területi jellemzői Magyarországon 2010 és 2019 között

Szerző:

Vida György

<https://doi.org/10.15196/TS620503>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Területi Statisztika c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány, vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

- 1) A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Sztj.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
- 2) A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átadható, tértítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
- 3) A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
 - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
 - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
- 4) A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Sztj. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
- 5) A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
- 6) A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„Forrás: Területi Statisztika c. folyóirat 62. évfolyam 5. számában megjelent, Vida György által írt, A regionális megvalósult versenyképesség néhány szempontjának területi jellemzői Magyarországon 2010 és 2019 között c. tanulmány”

- 7) A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH, vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

A regionális megvalósult versenyképesség néhány szempontjának területi jellemzői Magyarországon 2010 és 2019 között

Spatial characteristics of some aspects of regional 'realised competitiveness' in Hungary between 2010 and 2019

Vida, György

Szegedi Tudományegyetem,
Gazdaságtudományi Kar,
Közgazdaságtani és
Gazdaságfejlesztési Intézet

E-mail: vidagyorgy.vida@gmail.com

Napjaink digitalizálódó globális gazdaságában országhatárokon átívelően egyre nagyobb mértékben felerősödik a régiók és a települések közötti verseny. Mindemellett az utóbbi évtizedekben két, a világgazdaságot jelentősen befolyásoló eseményt is bekövetkezett. Egyik a pénzügyi-gazdasági világválság volt, a másik pedig a Covid-19-világjárvány, annak társadalmi és gazdasági kihívásaival. Az általuk kiváltott sokkhatások közötti időszakban viszonylagos gazdasági fellendülés jellemezte a világot, azonban megállapítható, hogy a válságok utáni helyreállítás során fontos szerepet kap az adott térségek versenyképessége és ennek időbeli elemzése. Nincs ez másként az Egyesült Államokban, az Európai Unióban és azon belül Magyarországon sem. A regionális megvalósult versenyképesség 2010 és 2019 között Magyarországon térben eltérő és jellegzetes földrajzi mintázatot mutatott, amit elemezni szükséges.

Ebből adódóan a tanulmány célja, hogy megvizsgálja Magyarország 2010 és 2019 között bekövetkezett regionális megvalósult versenyképességének és jövedelmi eltéréseinek földrajzi mintázatát, valamint megvilágítson néhány szempontot és összefüggést. A szerző a térbeli és társadalmi folyamatok kimutatására kutatási kérdéseket fogalmazott meg, amelyek megválaszolásához matematikai-statisztikai és geoinformatikai módszereket alkalmazott. A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy jelentős térbeli különbségek vannak a területek teljesítményében és az ott élők jövedelmében, amire az egyes gazdasági, térbeli és

Kulcsszavak:
regionális megvalósult
versenyképesség,
jövedelmek,
területi mintázatok,
térbeli és társadalmi összefüggések

társadalmi tényezők eltérően hatottak 2010 és 2019 között. Egyszerre figyelhető meg a térbeli különbségek csökkenése, valamint földrajzi szempontból differenciáltan a társadalomban meghúzódó jövedelmi eltérések egyfajta növekedése is. Mindemellett a 2010 és 2019 között végbement változások kirajzóldtak a járások regionális megvalósult versenyképességének területi mintázatában és összefüggéseiben is.

In today's digitalising global economy, competition between regions and municipalities is increasingly intensifying across national borders. In addition, two events have occurred in recent decades that have had a major impact on the global economy. One was the global financial and economic crisis, the other the Covid-19 pandemic with its social and economic challenges. In the period between these shocks, the world experienced a relative economic recovery, but it can be seen that the competitiveness of the regions concerned and its analysis over time is important in the post-crisis recovery. This is no different in the United States, the European Union and, within that, Hungary. It can be concluded that regional 'realised competitiveness' between 2010 and 2019 in Hungary has shown a spatially different and distinctive geographical pattern that needs to be analysed.

Therefore, the aim of the study is to examine the geographical pattern of regional 'realised competitiveness' and income divergence in Hungary between 2010 and 2019 and to shed light on some aspects and linkages. The author has formulated research questions to detect spatial and social processes and applied mathematical statistical and geoinformatics methods to answer them. The study concludes that there are significant spatial differences in the performance of areas and the income of their inhabitants, which were affec-

Keywords:
regional ‘realised competitiveness’,
incomes,
spatial patterns,
spatial and social contexts

ted differently by various economic, spatial and social factors between 2010 and 2019. There is both a narrowing of spatial disparities and a widening of geographically differentiated income gaps in society. However, the changes that took place between 2010 and 2019 are also reflected in the spatial pattern and context of the regional ‘realised competitiveness’ of districts.

Beküldve: 2021. május 28.

Elfogadva: 2022. február 10.

Bevezetés

Napjainkra a globalizáció folyamata áthatóan formálta és formálja a gazdaság és a társadalom működését. Ebből adódóan a 21. század digitalizálódó gazdaságában országhatárokon átívelően felerősödik a területek közötti verseny is. Nincs ez másként az Európai Unióban (EU), a posztszocialista országokban és azon belül Magyarországon sem. Megállapítható, hogy a kelet-közép-európai országok elmúlt 30 évének gazdasági térszerkezetét a város és vidék, a kelet és nyugat, valamint a hanyatló és újraiparosodó területek fejlődési pályájának jelentős eltérései alakították ki (Cardoso–Meijers 2016, Chapman–Meliciani 2018, Kincses et al. 2013, Lux 2017, Rechnitzer et al. 2019, Smętkowski 2018, Demeter 2020, Pénzes 2020, Berkes 2021, Ubarevicienė et al. 2021, Tésits et al. 2021). A 2008-ban kirobbant pénzügyi-gazdasági világválság és a 2020-ban kezdődött Covid-19-világjárvány között egy évtizedes konjunktúra jellemezte a világgazdaságot. A gazdasági megpróbáltatások során az érdeklődés középpontjába került a térségek versenyképessége, valamint az ehhez kapcsolható ellenállóképesség és kilábalás kérdésköreinek vizsgálata is (Annoni et al. 2019). A folyamatok térbeliségének pontos meghatározása miatt azonban a földrajz szerepe is felértékelődött a térségek versenyképességének kutatásában. A regionális megvalósult versenyképességnek 2010 és 2019 között is határozott földrajzi lenyomatai voltak, aminek néhány szempontját érdemes elemezni, hiszen így a világjárványból való kilábalással kapcsolatos szakpolitikai következtetéseket is le tudunk vonni.

Jelen tanulmány célja, hogy az elmúlt évtizedben kialakult hazai regionális megvalósult versenyképességben bekövetkezett földrajzi különbségek és változások néhány szempontját feltárja. A következő három kutatási kérdésre keresek választ: 1) Hogyan alakultak Magyarországon a jövedelem területi eltérései 2010 és 2019 között, és ez hogyan függött össze az adott földrajzi területen belüli társadalmi különbségekkel. 2) Az elmúlt évtizedben Magyarországon a regionális megvalósult versenyképesség néhány kiemelt mutatója milyen földrajzi mintázatot mutatott. 3) Az utób-

bi időszakban az egy lakosra jutó jövedelem hogyan függött össze néhány további társadalmi és gazdasági mutatóval. Kutatási eredményeimmel hozzájárulhatok az utóbbi időben a regionális versenyképesség és a területi egyenlőtlenségek alakulásáról folytatott szakpolitikai párbeszédhez (Lengyel–Varga 2018, Nagy et al. 2015a, b, Zsibók 2019), továbbá néhány ehhez kapcsolódó szempont és összefüggés megvilágításához is.

A tanulmány a következő szerkezetet követi. Első fejezetben kifejtem a regionális megvalósult versenyképesség fogalmának transzdiszciplináris értelmezéseit, valamint mérésének, területiségének kérdéseit. A kapcsolódó nemzetközi és hazai szakirodalom feldolgozását és összegzését követően a második fejezetben bemutatom a mintaterületek meghatározását és a kutatás pontos módszertanát. Az elméleti és módszertani részletek ismertetését követően leíró statisztikával, súlyozott relatív szórással, súlyozott Gini-index számításával, valamint Pearson-korrelációval és többváltozós lineáris regresszióval tárom fel a vizsgált térségek térbeli sajátosságát és az arra ható tényezők bizonyos összefüggéseit, lényegbeli különbségeit. A kapott tudományos eredmények elemzése után tanulmányomat következtetésekkel és a regionális megvalósult versenyképességre ható jövőbeli lehetőségek, kihívások felvázolásával zárom.

A regionális megvalósult versenyképesség elméleti keretei

A regionális versenyképesség a gazdasági konvergencia, a felzárkózás és a polarizáció kérdéskörei mellett folyamatosan a kutatók és a szakpolitika érdeklődésének középpontjában áll, továbbá az EU regionális politikája is kiemelten figyeli ezeket a kérdéseket (Egri–Tánczos 2018, Farkas 2011, Gyórfy 2021, Kotosz–Lengyel 2018, Papp et al. 2017). A témakörrel rendelkező álló számos szakirodalom (Annoni–Dijkstra 2013, 2019) áttekintése után tisztázom a tanulmányban széles körben használt regionális megvalósult versenyképesség fogalmát, valamint röviden felvázolom a köré épült szakmai elképzeléseket.

Az elmúlt évtizedekben a tudományos párbeszédet általában a neoklasszikus szemléletű, a vállalati stratégiai közgazdaságtan és az evolucionista elmélet városok versenyével összekötött versenyképességi és sikerességi felfogása határozta meg (Egedy 2012a), amit több tanulmány is részletesen kifejt (Annoni–Dijkstra 2019, Camagni 2002, Enyedi 2009). Ebben a gondolatmenetben többnyire az egységes versenyképességi fogalmat használták, amelynek célja a globális területi versenyben relatíve magas jövedelmek és foglalkoztatottság létrehozása, fenntartása. Ezt az elképzelést az EU szakpolitikája is alkalmazta (EC 2008, 2014). A fogalomra építve a regionális versenyképesség fogalmának értelmezéséhez és az arra ható tényezők elemzéséhez már számos modellt alkottak (Lengyel 2006, 2010). Ilyen értelmezési keretet jelent például az országos versenyképességi rangsorok megközelítéseiből (IMD 2020, Sávai 2019, Schwab–Zahidi 2020) levezetett európai regionális verseny-

képességi index (European Regional Competitiveness Index) (Annoni et al. 2016, Annoni–Dijkstra 2013, 2019, Annoni–Kozovska 2010), az egyesült királysági versenyképességi index (UK Competitiveness Index) (Huggins–Thompson 2016), vagy a Lengyel (2006) féle piramismodell.

Közös a felsorolt modellekben, hogy a régiók és térségek versenyképességét, gazdasági teljesítményét többnyire az ott élők jövedelmi helyzetével, a munkatermelékenységgel és a foglalkoztatottsággal, továbbá az ezekre ható különböző társadalmi, gazdasági tényezőkkel hozták kapcsolatba (Bodnár 2020, Egri–Kőszegi 2020, Kovács–Bodnár 2017, Kóti 2020, Péntes 2020). A különböző versenyképességi modellek egymásra épülő logikai kerete lényegében illeszkedik az alap → eszköz → cél gazdaságfejlesztési logikához (Bajmócy 2011, Lengyel 2010). Tehát megállapítható, hogy a főáramlatú közgazdaságtan és a regionális tudomány értelmezései szerint a térségek egyfajta sikerességének középpontjában a gazdasági növekedés áll, ami alapvetően a bruttó hazai termékkel (gross domestic product – GDP), a vállalatok (Koltai–Filó 2021), az explicit és implicit tudás koncentrációjával, a munkatermelékenységgel, a külföldi tőkebefektetések motivációival és összefüggéseivel (Gál–Fazekas 2021), valamint a jövedelmek szintjével hozható kapcsolatba (Lengyel 2016).

Az előző gondolatmenetet folytatva, a regionális versenyképesség elemzésénél az egyik legtöbbet használt mutató az egy lakosra jutó GDP (Annoni–Dijkstra 2013, 2019, Schwab–Zahidi 2020). A versenyképesség fogalmának meghatározásáról ezért célszerű megállapítani, hogy a gazdasági fejlettség jól ismert – egymutatós – mérőszámát, az egy lakosra jutó jövedelmet vagy GDP-t többféleképpen felbonthatjuk jól értelmezhető, logikus komponensekre. A Nemes Nagy (2009) által megalkotott háromtényezős (triadikus) felbontás a következő elvet követi: $GDP/Néesség = GDP/Foglalkoztatottak * Foglalkoztatottak/Aktív korúak * Aktív korúak/Néesség$. A fejlettség tehát a munkatermelékenység, a foglalkoztatottság és egy korszerkezeti arányszám szorzatára bontható fel (Nemes Nagy 2009, Szabó 2015). Nemes Nagy (2009) megközelítését több szerző is átvette, és számos kutatásban, szakmai elemzésben alkalmazta az elmúlt időszakban (Egri 2017a, b, Péntes 2014, Tóth–Nagy 2013). A megyei szintű GDP területi dezaggregálására számos példával találkozhatunk a szakirodalomban (Nemes Nagy 2009, Zsibók 2019), ami a versenyképesség és a GDP területi egyenlőtlenségének mérésében is kulcsszerepet kapott hazai és nemzetközi szinten egyaránt.

A regionális versenyképességben és a területi egyenlőtlenségek kimutatásában a GDP korlátai is megmutatkoznak (Kiss–Dusek 2008). A területi szint mélyülésével a GDP kevésbé alkalmas arra, hogy a gazdasági fejlettség szintjének általános érvényű mérőszáma legyen, valamint trendszerűen felerősíti a nagyobb településekből álló, urbanizáltabb térségek előnyét, illetve felülbecsüli a kistelepülések, elmaradott területek hátrányát. Ezért a megyei szint alatt a GDP kiváltására a szakirodalom többnyire a jövedelmek, a munkanélküliség és a foglalkoztatottság (Alpek et al. 2018, Alpek–

Tésits 2019a, b), valamint részben az iskolázottság és tehetség (Győri 2011, Sánta et al. 2015) mutatószámainak elemzését javasolja (Kiss–Dusek 2008). Fontos kiemelni, hogy Lengyel (2016) a megújult piramismodelljében elméletben is meghatározta a regionális megvalósult versenyképesség fogalmát, ami lényegében a korábbi (jövedelem, munkatermelékenység és foglalkoztatottság) alapkategóriákat fedi le. Érvelése szerint e mutatók elemzésével a térségek regionális megvalósult versenyképessége könnyebben kifejezhető és időben is összehasonlítható.

A regionális versenyképességi elképzeléseket társadalmi és környezeti oldalról többen is kritizálták, továbbá alternatív megközelítést is megfogalmaztak (Bajmócy 2011, Bristow 2010). Például a gazdasági versenyképességre törekvés társadalmi problémák sorát is magával hozza. Ilyen többek között a lakhatási válság, a nagyvárosi bűnözés és a közbiztonság helyzete, valamint a fejlett régiókban létrejövő szegregáció (Marcinczak et al. 2015), vagy a relatív depriváció (Szirmai–Ferencz 2015). Ezek a kérdések már hazánkban is előtérbe kerültek, hiszen a munkavállalók országon belüli vándorlása is döntően a gazdaságilag jobb helyzetben lévő területekre összpontosul (Beluszky et al. 2019). Így részben alátámasztja a neoklasszikus közgazdaságtan azon érvelését is, miszerint idővel a munkavállalók a jobb helyzetben lévő, inkább urbánusabb területekre vándorolnak (Borjas 2016, Lengyel 2010, Pacione 2009). Véleményem szerint azonban a tőke nem ilyen ütemben áramlott a fejletlen területekre, ami a jövőben növekvő területi eltérésekhez is vezethet. Hazánkban tehát többek között ez a folyamat is további nyomást gyakorol a nagyvárosok és a sikeresebb térségek lakhatási problémáira, szegregációjára (Gagyai et al. 2019), ami hosszú távon a versenyképességre is kihat [1].

A versenyképesség gazdasági növekedésre alapozott elemzése a társadalmi problémák mellett erős környezeti aggályokat is felvet. Számos tanulmány megállapította, hogy a jelenlegi gazdasági rendszerben szinte lehetetlen a környezeti fenntarthatóságot megvalósítani (Dombi–Málovics 2015). Többen kiemelik a versenyképesség vizsgálatának statisztikai, módszertani mérésében fellelhető további problémákat (Stiglitz et al. 2009, Nagy–Koós 2014). Több szerző a teljes kapitalista rendszert és az ebbe beágyazott versenyképességi modelleket is téves iránynak tekinti. Érveléseik szerint, az államok döntően neoliberais gazdaságpolitikája tovább mélyíti a rendszerszintű problémákat (Czirfusz 2021, Gyuris 2014), így például a 2008. évi pénzügyi-gazdasági világválság hatásai is polarizációs folyamatokat indítottak el, és a Covid-19-világjárványból történő kilábalás is (Kincses–Tóth 2020, Nyikos et al. 2021, Antalóczy et al. 2022, Kapás 2022) globálisan a társadalmi és térbeli egyenlőtlenségek növekedéséhez vezethet. Fontos kiemelni, hogy mind strukturálisan, mind lefolyásában és földrajzi mintázatában teljesen eltér egymástól az említett két világgazdasági válság. Míg a 2008. évi alapvetően pénzügyi és ingatlanpiaci buborékból (collateralized debt obligation – CDO), addig a Covid-19-világjárvánnyal összefüggő válság egészségügyi problémákból alakult ki (Barta–Lőcsei 2011, Boros–Kovalcsik 2021, Egedy 2012b, Kovalcsik et al. 2021, Lőcsei 2009, Uzzoli–Kovács 2021).

Azonban az előbbi válsághoz hasonló folyamatra utal az, hogy Uzzoli–Kovács (2021) szerint a járvány okozta válság többek között a kirekesztés erősödésével, a lemaradás fokozódásával, a meglévő egyenlőtlenségek elmélyülésével, illetve újak kialakulásával járhat.

A regionális versenyképesség fogalmi és mérési megközelítései mellett nagyon fontos a területi szintekhez köthető folyamatok összekapcsolása is, ami a földrajz szerepét erősíti. Az eddigi vizsgálatok léptékeit többször az elérhető adatok aggregációs szintjei határozták meg, holott például a csomóponti régiók kiterjedése néhol túlmutat, néhol viszont el sem éri a közigazgatási szempontból fontos járási vagy megyei határokat (Berkes 2020, Pálóczi et al. 2016). Mindemellett a bekövetkezett változások komplex elemzéséhez érdemes kiemelni a jellemzők léptékfüggőségét is, (Boros–Pál 2011). Ebből adódóan – véleményem szerint – a közigazgatási szintek (megye, járás, település) elemzése és összevetése mellett a csomóponti régiókhoz jól illeszkedő agglomerációk, agglomerálódó térségek, valamint nagyvárosi település-együttesek szemszögéből is indokolt megvizsgálni a folyamatokat (Szilágyi 2014, Tóth 2014, Vida 2016, Vida–Dudás 2017).

Az indikátorok kiválasztásának nehézségei mellett többször a választott területi lépték is jelentősen befolyásolja az eredményeket (Tóth et al. 2020). A mutatók ok-okozati összefüggéseivel szemben a földrajzilag súlyozott regresszióval ugyancsak térben eltérő eredményeket kaphatunk (Fábián 2014). Ennek okai a gazdasági-társadalmi jelenséget magyarázó, – az eddig említett megközelítéseken túlmutató – összetett tényezőkben és a térbeli különbségek léptékekhez kapcsolódó folyamataiban keresendők. Ehhez szorosan kapcsolódik továbbá a módosítható területi egység problémája és annak megítélése (Dusek 2004, Dusek–Kotosz 2016, Openshaw 1984), miszerint ugyanaz a jelenség az eltérő földrajzi lehatárolásokból eredően különböző térbeli mintázatot hozhat létre, így az arra épülő szakpolitikai javaslatok is hibásak lehetnek. Az objektív külső térfelosztási szempontok mellett figyelembe kellene venni egyéb társadalmi tényezőket is. Például a jelentősebb gazdaság és társadalmi folyamatok dinamikus térbeli változásait, amelyek következtében a területi különbségek idővel a léptékek között (például megyei szinten csökken, járási szinten nő) újratermelődnek. Így az egész térfelosztási kérdés és a vizsgálati lépték erőteljesen visszahat a regionális megvalósult versenyképesség, továbbá a területi egyenlőtlenség relatív megítélésére is.

Összességében megállapítható, hogy tudományos és szakpolitikai körökben folyamatos elméleti és gyakorlati párbeszéd folyik a regionális versenyképességről, valamint annak a jólléttel és a gazdasági ellenállóképességgel való összefüggéseiről. Véleményem szerint az alternatív megközelítéseknek is jelentős szerepük van a fogalom értelmezésében és modellezésében, hiszen a különböző fejlesztési források szétosztása érdekében célszerű a térségek relatív helyzetének minél pontosabb leképezése. Az alternatív gazdasági szemléleteket azonban óvatosan kell alkalmazni, hiszen a főáramlatú modellek és a hatalmi relációk bírálata mellett korlátozottan

adnak pragmatikus válaszokat. Ennek az az oka, hogy egy teljesen igazságos rendszert a gyakorlatban szinte lehetetlen létrehozni, mivel a vizsgált szempontok többször egymásnak is ellentmondanak, és a rendszeren belüli javaslatok sokszor ellentétesek az elképzelések transzformációs gondolkodásmódjával is. Ebből adódóan a tanulmányban a szakirodalmi elméletek rendszerezéséből a regionális megvalósult versenyképesség Lengyel (2016) féle fogalmát használom, és ennek földrajzi szintekhez kapcsolt összefüggéseire építve határozom meg Magyarország jellemzőit.

Kutatási módszertan

Amennyire szerteágazóak az előzőekben említett témakörök elméleti értelmezései, annyira nehéz a mérésük és a kimutatásuk is. Ezért fontos a kutatás módszertani hátterének alapos felvázolása. A tanulmány kiválasztott földrajzi fókusz, valamint az elméleti keretektől levezetett kutatási kérdések megválaszolása érdekében alapvetően matematikai-statisztikai módszereket alkalmaztam, különböző területi léptéken. Első lépésben a regionális megvalósult versenyképesség néhány szempontjának kimutatásához szükséges különböző területi szintre (például megye, településeggyüttes, járás) bontott adatokat a 2010 és 2019 között közreadott területi statisztikai évkönyvekből gyűjtöttem össze, amit a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) e-porc rendszerén [2] keresztül értem el. Emellett a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) [3] által közzétett jövedelemmel, valamint további gazdasági és társadalmi mutatókkal kapcsolatos adatokat az Országos Településfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszerének (TeIR) adatbázisából [3] nyertem.

Az adatok összegyűjtése, rendszerezése után a regionális megvalósult versenyképesség egyik alapmutatóját, az egy lakosra és az egy adófizetőre jutó jövedelmek leíró statisztikáját, továbbá eloszlását vizsgáltam települési, járási, megyei és településeggyüttes szinten. A területi jellegzetességek kimutatására többek között súlyozott relatív szórást, valamint az angolszász szakirodalomban megtalálható átlag és medián (Warrington 2018) viszonyulásának alakulását használtam. A szórás mellett súlyozott Gini-indexet is számítottam annak érdekében (Shimamoto 2019, Pál et al. 2021), hogy részletesebben jellemezhessem a térbeli sajátosságokat. Továbbá a földrajzi területeken belüli társadalmi eltéréseket a személyi jövedelemadó (szja-) alapot képező belföldi jövedelem alapján vizsgáltam. Egyrészt a bruttó 10 millió jövedelem felett adózók arányának és az általuk megtermelt jövedelem összes jövedelemhez való viszonyulását számítottam ki 2010 és 2019-re vonatkozóan. Másrészt a területi és a társadalmi egyenlőtlenségek pontosabb összekapcsolása végett az szja-alapot képező belföldi jövedelem alapján súlyozott relatív szórást számítottam ki országos, megyei és járási szinten egyaránt. Ez egy viszonylag újszerű megközelítésnek számít, amit Magyarország nemzeti atlaszában is alkalmaztak, amelyben szintén megjelenik az szja-alapot képező belföldi jövedelemkategóriák elemzése, mint a társadalmi tagozódás egyik szempontja (Boros et al. 2021). Differenciálás céljából az elérhető

adatok, a meglévő statisztikai besorolások és a léptékek közötti összevethetőség alapján az szja-alapot képező belföldi jövedelem 2010. és 2019. évi összevont adóalapba tartozó jövedelem következő kategóriáit alakítottam ki:

- 0–1 000 000 forint,
- 1 000 001–2 000 000 forint,
- 2 000 001–3 000 000 forint,
- 3 000 001–4 000 000 forint,
- 4 000 001–5 000 000 forint,
- 5 000 001– forint.

Az adott differenciálás alapján minden földrajzi egységre külön kiszámítottam a kategóriák súlyozott átlagának relatív szórását 2010 és 2019-re vonatkozóan, majd annak változását is. A kapott összehasonlítható értékekből levonhatók bizonyos következtetések a jövedelmek területi egyenlőtlenségeinek alakulása mögött meghúzódó társadalmi különbségekről is.

A következő lépésben a szűken vett regionális versenyképességet négy mutatóval ragadtam meg, melynek során alapvetően az elméleti keretekre támaszkodtam. E mutatók a következők: 1) az egy lakosra jutó szja-t képező jövedelem, 2) az ezer lakosra jutó adózók száma, 3) a nyilvántartott álláskereső aránya a munkavállalási korú népességből, 4) az ezer lakosra jutó regisztrált társas mikro-, kis- és közepes (kkv) vállalkozások. A témakört megragadó néhány mutató területi eloszlásának geoinformatikai vizualizációjánál a járásokat a könnyebb összevethetőség végett öt kategóriába soroltam be. Módszertani szempontból a beosztásban minden mutatónál az ESRI GIS Arcmap Quantile módszerét használtam mind a 2010., mind a 2019. évi adatokra egyaránt, melynek lényege, hogy egyenlő számú járást csoportosít minden kategóriába. Ezzel az eljárással a kiugró értékek szerepe mérséklődik és vizsgálható a járások relatív pozíciójának változása is. Fontos megállapítani, hogy a rangsorolás módszere az osztályozással szemben szerényebb információvesztéssel járt volna, azonban a földrajzi mintázatok vizuális bemutatására a kvantilis módszert tartottam megfelelőnek.

Az említett adatok részletes statisztikai elemzését követően a járási (LAU1) szinten rendelkezésre álló statisztikai adatok felhasználásával a korábbi elméleti és módszertani eredményekre (Lukovics–Kovács 2011, Szakálné Kanó 2011, 2017, Székely–Barna 2008), valamint a Lengyel (2016) féle modellre építve többváltozós lineáris regressziót alkalmaztam, amiben a magyarázott változó az egy lakosra jutó jövedelem volt. A többváltozós lineáris regresszió létrehozásánál minden esetben pontosan betartottam a statisztikai szabályokat (Molnár 2015, Sajtos–Mitev 2007), arra törekedve, hogy a variancianövelő tényező (VIF) értéke öt alatt legyen. Első lépésben sok mutatót vizsgáltam és tápláltam be a rendszerbe, azonban a normális eloszlás vizsgálata, az adatok értelmezhetősége és teljeskörűsége mellett a multikollinearitás miatt szigorú változószelekcióval öt magyarázó változót hagytam a modellben. A változók szelekcióját követően a magyarázó változók közötti multikollinearitást

mérő VIF mutató így jelentősen 5 alá került. Így a független változóknak – a Lengyel (2006, 2016) féle elméleti keretekre támaszkodva – főként a következő mutatókat használtam:

- ezer lakosra jutó adózók száma (2010, 2019),
- nyilvántartott álláskereső aránya a munkavállalási korú népességéből (2010, 2019),
- ezer lakosra jutó társas vállalkozások (2010, 2019),
- ezer lakosra jutó egyéni vállalkozások (2010, 2019).

Fontos kiemelni, hogy az így létrehozott modell mellett a jövedelmek és az iskolázottság közötti kapcsolat régóta ismert tényező, ahogyan az urbanizáltsági mérőszámok vagy a Budapesttől való távolság szerepe sem elhanyagolható (Kiss–Dusek 2008, Péntes et al. 2018). Azonban jelen esetben e két plusztényező regressziós modellbe történő beépítésétől eltekintettem, mivel ezzel a VIF értéke túl nagy lett, valamint minden esetben igyekeztem adott évi adatot használni, és például részletes iskolázottsági adatokat csak népszámlálási és mikrocenzus adatokból lehet nyerni, amelyekkel pedig nem esett egybe az általam vizsgált két év. Viszont az elemzés során részben kitérek az iskolázottság és az elérhetőség mögöttes parciális hatásaira, összefüggéseire is.

A módszertan kifejtését követően célszerű a kutatás főbb korlátait is megemlíteni. Fontos kiemelni, hogy a közigazgatási szempontból meghatározott lehatárolás miatt a vizsgálatba bevont nagyvárosi térségek, valamint megyék esetében a viszonylag kis elemszámok miatt eleve alacsonyabb relatív szórás várható, mint a LAU1 és LAU2-es szinteken. Korlátot jelentett az is, hogy több adat csak régiós, megyei szinten érhető el, alacsonyabb léptékeken nem áll rendelkezésre, ami megnehezítette a legmegfelelőbb indikátorok kiválasztását és összevetését. Az adatok értelmezéséről megjegyzendő továbbá az is, hogy a jövedelmi adatok forintban vannak kifejezve, így nemzetközi összehasonlítás szempontjából a forint/euró-árfolyam időszaki alakulása is hatással volt a relatív pozíciókra, és a hazai deviza gyengülése „zárójelbe tette” a jövedelemnövekedés egy részét. Ugyanígy figyelembe kell venni a vizsgált időszakban mért viszonylagos inflációt is. Azonban a korlátok ellenére, mindent összevetve, matematikai-statisztikai módszerekkel igyekeztem felvázolni a magyarországi térségek megvalósult versenyképességének sajátosságait.

A magyar regionális megvalósult versenyképesség néhány szempontja 2010 és 2019 között

2010 és 2019 között alapvetően kedvező világgazdasági környezet bontakozott ki, ami keretbe foglalta a magyar versenyképesség változását is. Nemzetközi és hazai szinten a laza monetáris politika pénzbőséget eredményezett, valamint a jelentős összegű EU-s pénzügyi források is hozzájárultak a növekedéshez. Mindemellett az általános infláció a korábbi időszakokhoz képest relatíve alacsonyabb volt, viszont az értékpapírok és a lakáspiac árszínvonalának emelkedése relatíve magas volt. Eb-

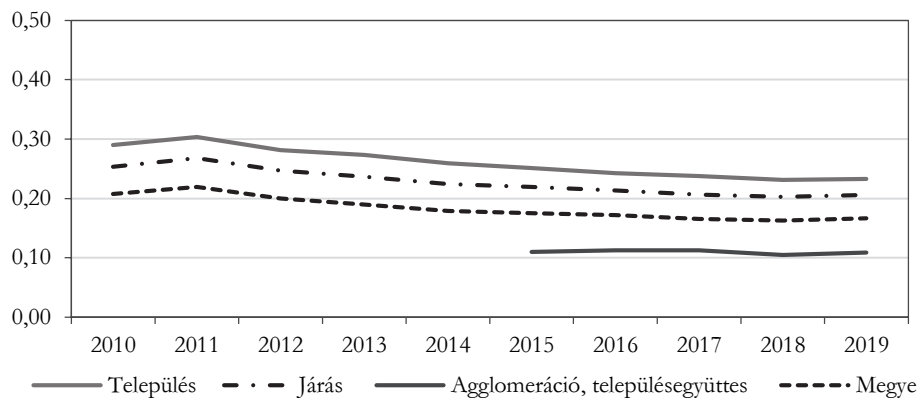
ből a gazdasági környezetből adódóan Magyarországon átlagosan emelkedtek a jövedelmek, és a 2010-es évtized végére a fellendülés a GDP magas (4-5%) növekedésével járt [4, 5]. 2020-ban a Covid-19-világjárvány azonban korábban nem tapasztalt társadalmi és gazdasági kihívás elé állította az országokat és régiókat (Uzzoli–Kovács 2021).

1. ábra

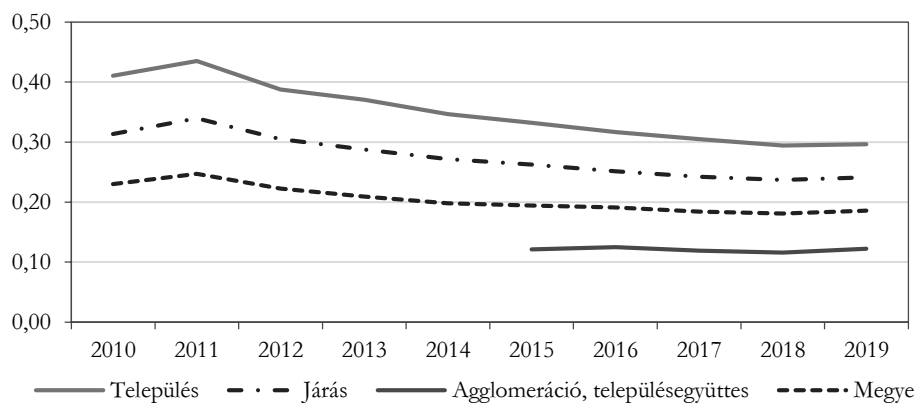
Az egy lakosra jutó összes szja-köteles jövedelem súlyozott relatív szórásának alakulása különböző területi léptéken

Trend in the weighted relative dispersion of total income subject to personal income tax per inhabitant at different territorial scales

Súlyozott relatív szórás
Weighted relative standard deviation

Súlyozott szórás osztva a mediánnal
Weighted standard deviation divided by median

Forrás: [3] adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

Nemzetközi összevetéseknél a régiók megvalósult versenyképességének egyfajta bevált mérőszáma az egy lakosra jutó GDP alakulása és változásának dinamikája, amit – korábban említett korlátai miatt – általában kiegészítenek egyéb gazdasági és társadalmi mutatókkal, amelyek tovább jellemzik a térségek teljesítményét. Megállapítható, hogy a gazdasági hálózatok és interakciók bonyolultsága miatt az egy lakosra jutó GDP adatait legfeljebb megyékre (NUTS3) lehet kiszámítani és megbecsülni, alacsonyabb területi szinteken (LAU1, LAU2) – a nagy torzítás miatt – nem lehet számolni velük (Kiss–Dusek 2008). Az előző gondolatmenetből kiindulva kisebb léptéken a regionális megvalósult versenyképesség területi sajátosságainak kimutatására első lépésben az egy lakosra jutó jövedelem különböző módszerekkel kiszámított alakulását és változásait használtam (1–2. ábra, 1. táblázat).

1. táblázat

Az egy lakosra jutó összes szja-köteles jövedelem mediánjának és súlyozott átlagának hányadosa

Ratio between the median and the weighted average of total income subject to personal income tax per inhabitant

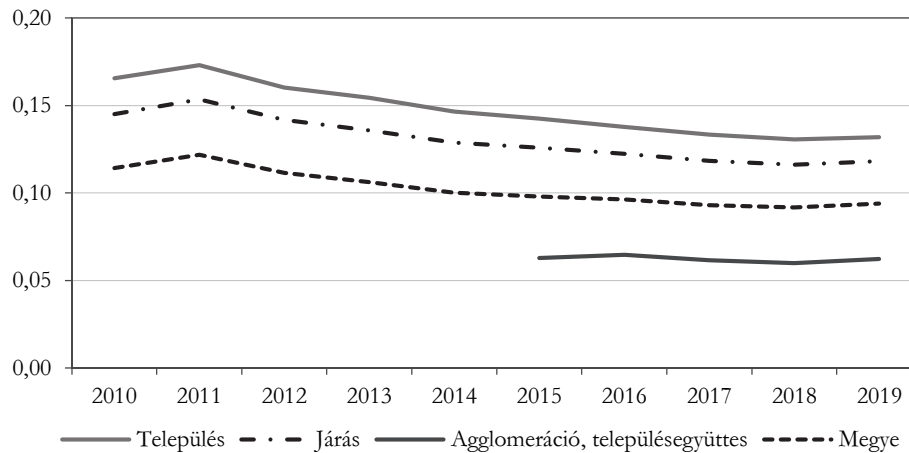
Területi szint	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Megye	1,11	1,12	1,11	1,10	1,10	1,11	1,11	1,11	1,11	1,11
Járás	1,24	1,27	1,24	1,22	1,21	1,20	1,18	1,17	1,17	1,17
Település	1,41	1,43	1,38	1,36	1,34	1,32	1,31	1,29	1,28	1,27

Forrás: [3] adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

Magyarország területi egyenlőtlenségeinek hosszabb időtávon mért különböző dimenzióinak széles körű szakirodalma van (Dusek 2005, Egri 2017a, b, Nemes Nagy 2017, Nemes Nagy–Lőcsei 2015, Lőcsei 2010), így a jellemzők részletes kifejtésétől eltekintek. A vizsgált témakör szempontjából érdemes kiemelni Dusek (2005) tanulmányát, ami a 1988 és 2003 közötti adatok alapján a jövedelmi egyenlőtlenségek változásának irányát és mértékét a kapott értékekre illesztett lineáris trendegyenlet β -paraméterének előjele és értéke alapján fejezte ki. Ebből a trendegyenletből az akkori kistérségek jövőbeli fejlődési irányaira is lehetett következtetni, és visszatekintve sok esetben ahhoz hasonló pályát jártak be a térségek. Ugyanakkor kijelenthető, hogy a magas determinációs érték sem jelentette minden esetben azt, hogy ezekkel a trendekkel a jövőbeni pozícióra vonatkozó előrejelzés stabilabb lett volna, mint az alacsonyabb együtthatójú egyenletekkel felrajzolt pálya (Dusek 2005). Megállapítható, hogy hosszabb időtávon mérve a magyarországi jövedelmek mentén meghatározott területi egyenlőtlenségek belső tagoltsági trendje a rendszerváltozást követően a következő általános jellemzőkkel írható le: divergencia, stagnálás, konvergencia (Egri 2020). Számításaim is ebbe a mintázatba illeszkednek, hiszen döntően ezt a folyamatot támasztották alá a 2010 utáni időszakra vonatkozóan.

2. ábra

Az egy lakosra jutó összes szja-köteles jövedelem súlyozott Gini-indexének alakulása különböző területi léptéken
Trend in the weighted Gini index of total income per capita subject to personal income tax at different territorial scales

Forrás: [3] adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

A súlyozott relatív szórás és a Gini-index, valamint az átlag és a medián viszonyából általánosságban megállapítható, hogy minden területi szinten 2010 és 2011 között emelkedtek az egy lakosra jutó jövedelmek egyenlőtlenségei, majd fokozatosan csökkentek vagy stagnáltak az évtized végére. A 2018. és a 2019. évi súlyozott relatív szórás és Gini-indexek már növekvő területi eltérésekre engednek következtetni. Axióma, hogy az elemszám és az alacsonyabb területi szint miatt a települések és a járások szintjén magasabbak az értékek, mint a megyei adatsorokon, azonban a tendenciák döntően minden esetben hasonló irányba mutatnak. A súlyozott szórást a medián értékeivel vizsgálva az adatok nagyobb területi eltéréseket jeleztek, azonban a vizsgált időszakban a tendencia hasonló volt. Fontos kiemelni, hogy amikor a lakosság helyett az adófizetőkre jutó jövedelmet elemeztem hasonló módon, akkor a vizsgált területi léptékeken a trend szintén azonos volt a vizsgált időszakban. Ezt alátámasztja a két mutató közötti nagyon erős pozitív Pearson-korreláció is.

A lejátszódott területi folyamat magyarázataként meghatározhatók a vizsgált időszakban a minimálbér éves ütemes emelésének és a közsférában bekövetkezett részleges bérrendezésnek a hatásai is (Szentesi et al. 2020). A kisebb lélekszámú vidékeken a lakosság jelentős része még minimálbért és szakmunkás-bérminimumot keresett, valamint a rurális településeken jelentős volt még a közsférában dolgozók aránya is, így a béremelések hatása [6, 7, 8] csökkentette a jövedelmekben kialakult térbeli eltéréseket. Mindemellett véleményem szerint a területi egyenlőtlenségek úgy is csökkenhettek, hogy közben növekedtek a társadalmi különbségek. Például az

adott területen a kis létszámú helyi elit magas jövedelme az átlagra is hatással volt. Ez a felvetés abból eredt, hogy az egyesült államokbeli gazdasági portál a Federal Reserve Economic Data (FRED) és a Világbank adatai szerint Magyarországon a társadalmi egyenlőtlenségeket jövedelmi oldalról vizsgáló országos Gini-index 2005 és 2009 között csökkent, 2009 és 2013 között dinamikusan növekedett, majd 2014 és 2018 között stagnált, illetve enyhén csökkent [9, 10].

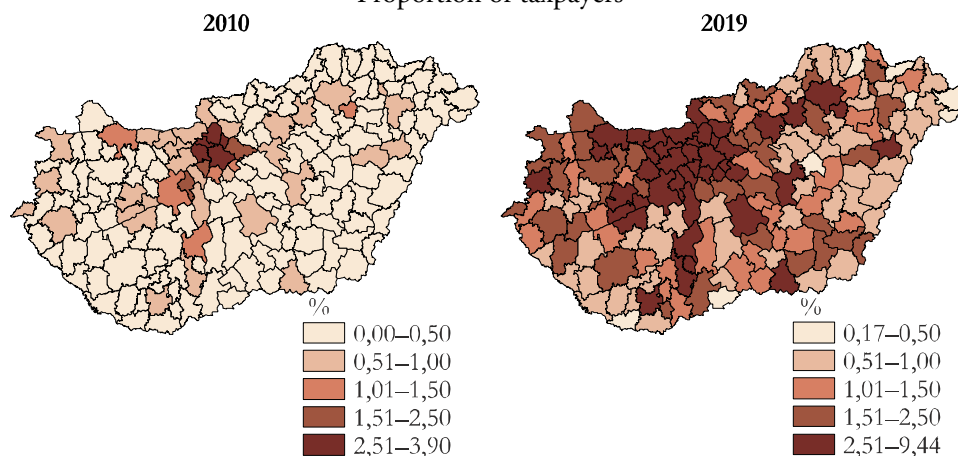
3. ábra

Az éves bruttó tízmillió forintot vagy annál többet kereső adózók és az általuk megszerzett jövedelem aránya az összeshez viszonyítva, járási szinten

Taxpayers earning HUF 10 million or more gross per year and their income as a proportion of the total, at district level

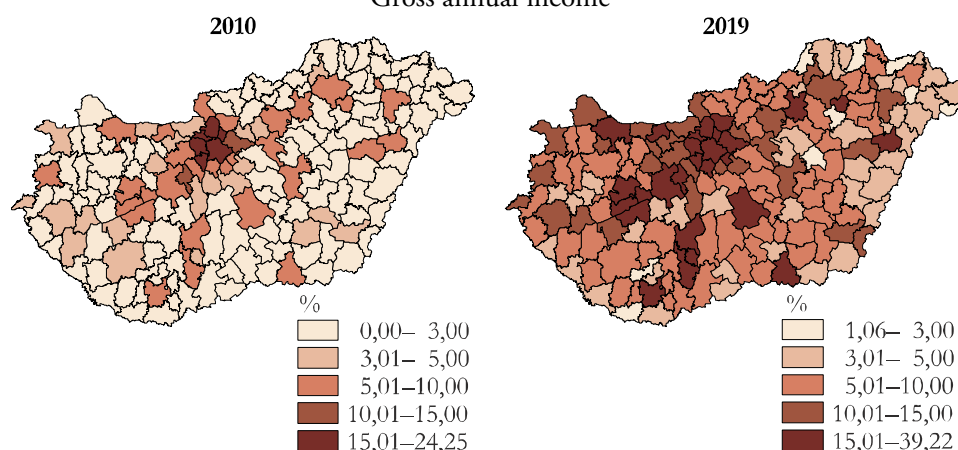
Adózók aránya

Proportion of taxpayers

Bruttó éves jövedelem

Gross annual income

Forrás: [3] adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

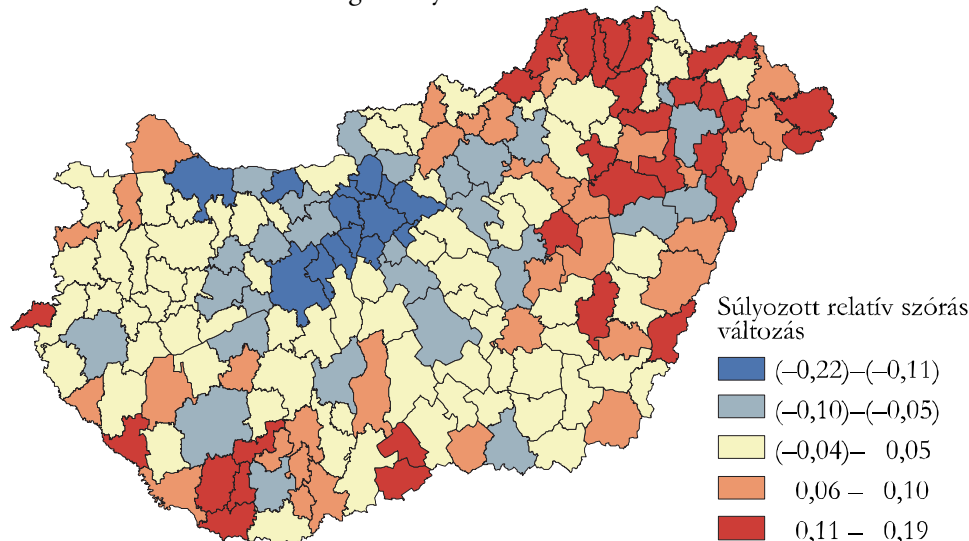
A 2010 és 2019 közötti időszakra vonatkozó számításaim alapján megállapítható, hogy a legmagasabb jövedelmű adózók aránya és az általuk keresett jövedelem aránya is dinamikusan növekedett. 2010-ben a 10 millió forintnál magasabb éves szja-köteles jövedelemmel rendelkező adófizetők a 0,99%-át tették ki a teljes adófizetői sokaságnak, illetve ők keresték meg az összes jövedelem 8,32%-át. A 2019. évi a megfelelő arányok: 3,41, illetve 17,20%. Azonban nem elég az országos adat elemzése, a meglévő földrajzi mintázatot is érdemes megvizsgálni, így járási szinten is célszerű megragadni azt, hogyan gyarapodott a helyi elit (3. ábra).

Járási szinten a legmagasabb bruttó szja-köteles jövedelmet keresők változásának területi mintázata kettős folyamatra világít rá. Egyrészt néhány periferikus járástól eltekintve országosan gyarapodott a legtöbb bruttó éves jövedelmet keresők aránya és az általuk megkeresett jövedelem aránya is, így a vidéki területeken is megjelent és bővült ez a viszonylag kis létszámú réteg a vizsgált időszakban. A vidéki területeken megjelenő magasabb jövedelműek az alacsony bázisú átlagot is megemelhették. Másrészt a területi mintázat alapján kirajzolódott, hogy a főváros és agglomerációja mellett a versenyképesebb területek, valamint bizonyos városok (például Kecskemét, Szekszárd, Székesfehérvár) járásai mind az adózók aránya, mind az adóköteles jövedelem tekintetében nagyobb mértékben gyarapodtak. Több területen már a tíz millió feletti jövedelemkategóriában adózók aránya és jövedelme is jelentős részt képviselt az összesből.

4. ábra

**A jövedelemkategóriákban mért különbségek súlyozott relatív szórásának
2010 és 2019 közötti változása járásonként**

Change in the weighted relative standard deviation of the differences
in income categories by district between 2010 and 2019

Forrás: [2, 3] adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

Az ismertetett folyamatok az utóbbi időszakban a társadalmijövedelem-különbségek növekedésére utalhatnak, azonban a földrajzi területen belül meglévő pontos eltérések kimutatására az összevont szja-alapba tartozó jövedelmi kategóriákra súlyozott relatív szórást számítottam az országra, a megyékre és a járásokra egyaránt. A kutatás szempontjából a járásonként kiszámított súlyozott relatív szórás és annak változása alapján ábrázolható a területi eltérések mögött meghúzódó jövedelmi egyenlőtlenségek földrajzi mintázata (4. ábra).

Országos szinten 2010 és 2019 között csökkent a különböző jövedelmi kategóriákban megkeresett szja-köteles bruttó jövedelmek súlyozott relatív szórása, azonban a részletesebb vizsgálat azt mutatja, hogy megyei és főként járási szinten ettől eltérő folyamatok zajlottak le. A különböző jövedelmi kategóriába tartozó adófizetőkre számított szja-alapot képező belföldi jövedelem relatív szórása míg az urbanizált járásokban stagnált vagy csökkent, addig döntően a periférikusabb és szegényebb területeken dinamikusan nőtt. Ez a mintázat az utóbbi időszakra a jövedelmekben kialakult társadalmi egyenlőtlenségek differenciált növekedésére utal, főként a vidéki gyenge versenyképességű járásokban. Tehát az átlagos jövedelemben létrejött térbeli konvergencia társult a fejletlenebb területeken belül kialakult társadalmijövedelem-egyenlőtlenségek növekedésével.

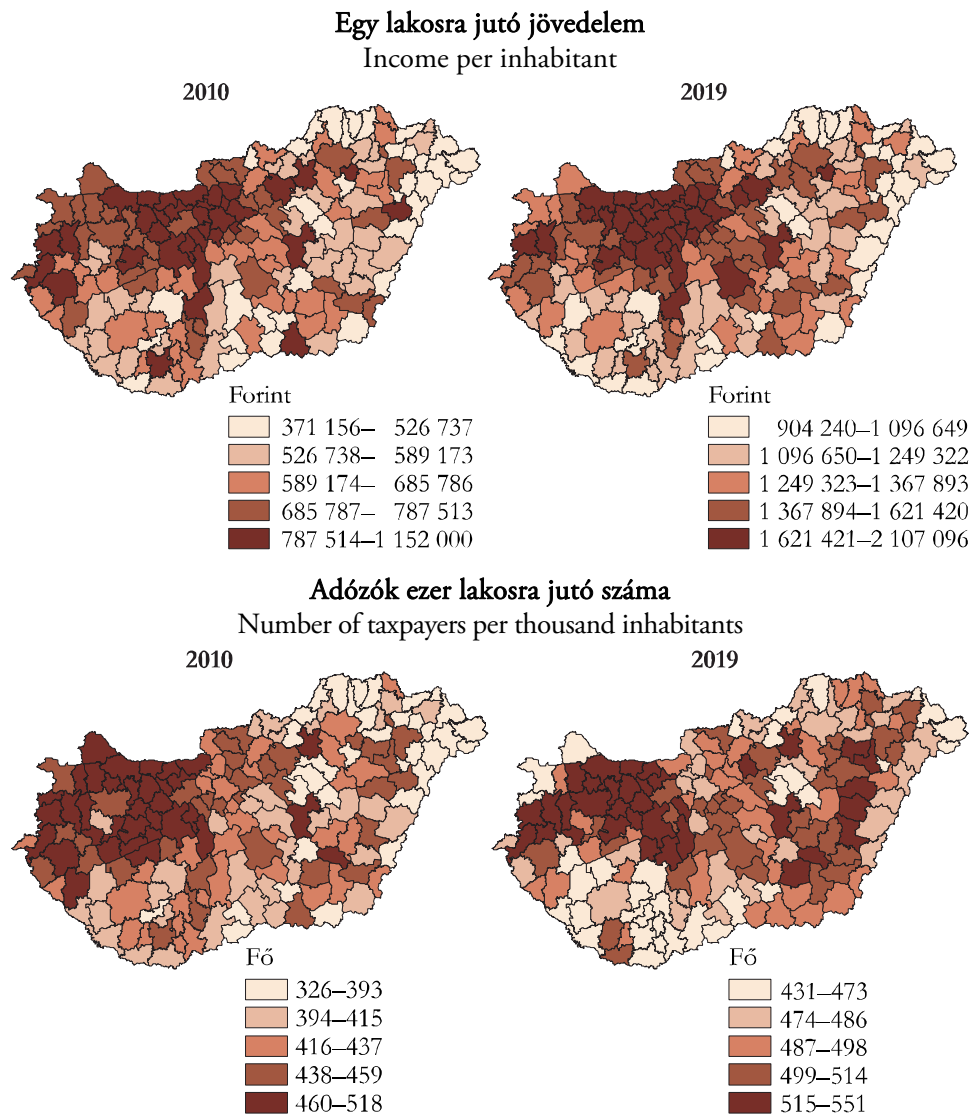
Fontos azonban megjegyezni, hogy a számításokból csak korlátozottan lehet az összefüggéseket meghatározni, továbbá az elérhető jövedelmi adatok összehasonlíthatósága is korlátozott. Egyrészt elméleti szempontból a társadalomban meglévő egyenlőtlenségek és azok térbeli vetületének elemzése sokkal szélesebb értelmezési keretet igényelne. Például Piketty (2015) által kiemelt tőkejövedelmek kérdésköre vagy Szelényi (2019) által hangsúlyozott materiális és immateriális járadékokban kialakult egyenlőtlenségek a jövedelmeken túlmutató lényeges tényezők. Ebben a dimenzióban mindenképp növekedtek a különbségek a magyar társadalmon belül, és ezek területi vetületei is megjelentek a vizsgált időszakban (Nagy et al. 2015a, b, Szelényi 2019).

Másrészt, a fővárosban és agglomerációjában, valamint a nagyobb városokban az árszínvonallal és a relatíve magasabb lakhatási költségekkel is érdemes számolni. A jövedelemegyenlőtlenségek alakulásával kapcsolatosan megjegyzendő továbbá, hogy a hivatalos szja-alapot képező jövedelemben nem tartoznak bele például a Tartós befektetési számlán (TBSZ) tartott jelentős mennyiségű értékpapír után járó tőkejövedelmek, melyek sok esetben adómentesek. A szürke- és a feketegazdaságból származó bevételek sem jelennek meg benne, valamint az adatok összegyűjtésénél jelentkező egyéb torzító tényezőket is nehéz szűrni. Magyarországon a területi jövedelmi különbségek kapcsán érdemes még egy módosító hatást is említeni, nevezetesen az állampolgárok bejelentett lakcíme és tényleges tartózkodási helye közötti különbségeket. A megkeresett belföldi jövedelmeket a NAV lakóhely szerint regisztrálja, viszont az nem ismeretes, hogy ezt az adózók térben hol keresik meg és költik el. Erre a jövőben megoldás lehet például a kártyás vásárlások helymeghatározása és

koncentrációjának vizsgálata, ami pluszinformációkkal járulhatna hozzá a versenyképesség elemzéséhez is. Összességében azonban – véleményem szerint – a hivatalos jövedelemadatok is jellegzetes, trendszerű információkkal jellemzik az országban lejátszódott térbeli és társadalmi folyamatokat.

5. ábra

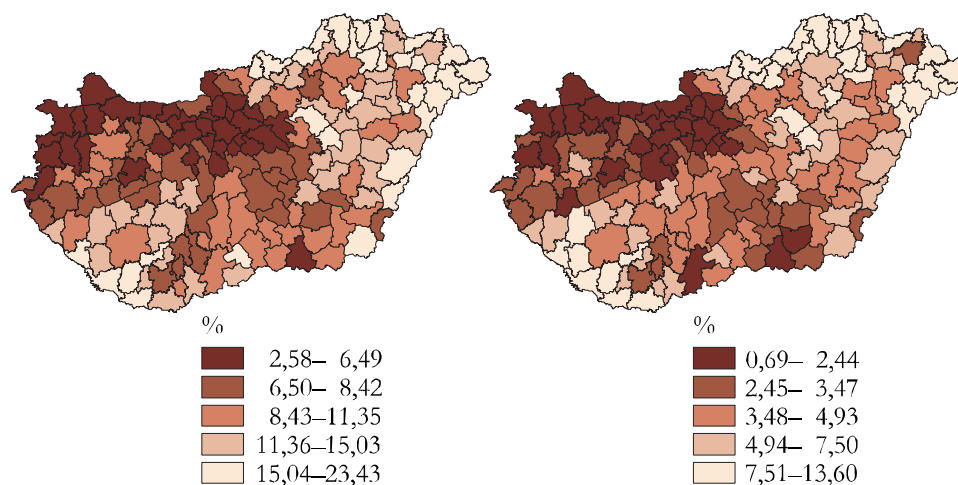
A regionális megvalósult versenyképesség mutatói járási szinten
Regional 'realised competitiveness' indicators at district level

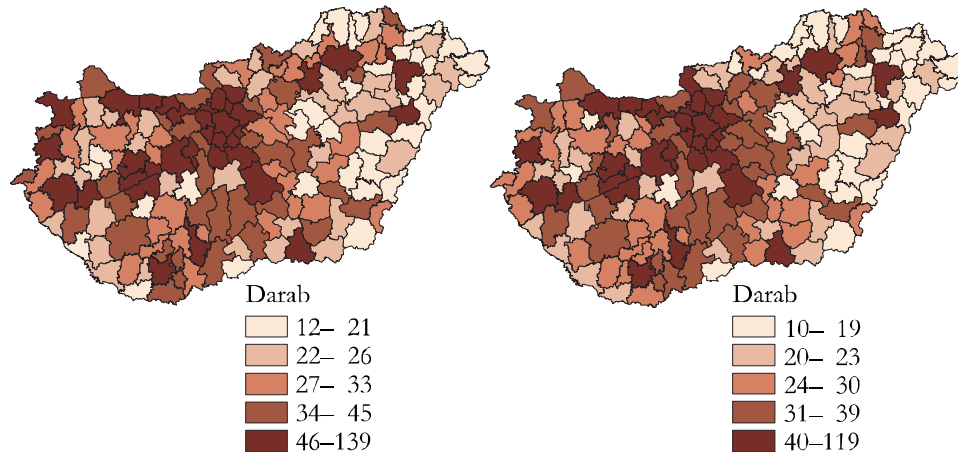
(Az ábra a következő oldalon folytatódik.)

(Folytatás.)

A munkanélküliek aránya a munkaképes korú népességből
 Unemployed as a percentage of the working age population

A társas kkv-k ezer lakosra jutó száma
 Number of partnership SMEs per thousand inhabitants

Forrás: [2, 3] adatai alapján saját számítás és szerkesztés.

Megállapítható, hogy a jövedelmek eltérései csak részben fejezik ki a Lengyel (2016) által megfogalmazott regionális megvalósult versenyképesség hazai sajátosságait, ezért szükség van az elemzés kiterjesztésére, azaz a vizsgált időszak fejlődési pályájának további mutatókkal történő megragadására is (5. ábra).

2010-ben az erős megvalósult versenyképességgel rendelkező, főként városias térségekben a jövedelem és az adózók aránya is magas, továbbá a foglalkoztatottság

is kedvező szintű volt. E térségek földrajzilag a fővároshoz és agglomerációjához, valamint az osztrák határhoz közel találhatóak. A legversenyképesebb területek földrajzi koncentrációja figyelhető meg továbbá a Budapest–Balaton–Győr háromszögben. Ezeken az erős és átlag feletti mutatókkal rendelkező területeken jelentősebb az ipar szerepe (például Győr, Székesfehérvár térsége), a gyártási központok jelenléte (Győri–Pál 2016), a kedvező közlekedés, valamint a felvevő piacok közelsége egyaránt jellemzi őket. Főleg az M6-os (Budapest–Pécs) és az M3-as (Budapest–Eger tengely) autópálya mentén kedvező pozíciójú járások sora figyelhető meg. Az egybefüggő területeken kívül a regionális központok (Debrecen, Pécs, Szeged), megyeszékhelyek (Kecskemét, Szolnok) és ipari járások (Tiszaújváros) szigetszerű módon emelkedtek ki. Azonban a 2010. évi adatok alapján itt a relatíve jó versenyképességük mellett közvetlenül átlag alatti és gyenge mutatókkal rendelkező járások helyezkednek el.

Az átlag alatti és gyenge regionális versenyképességgel rendelkező területek 2010-ben főként a külső és a belső periferikus járások, melyek egybefüggően a Sarkad–Fehérgyarmat, Salgótarján–Encs tengelyen, valamint az Ormánság és Belső-Somogy térségében találhatóak. Hasonlóan átlag alatti, vagy gyenge potenciállal rendelkezett a Tisza-tó térsége, valamint az Alföld több területe (például a Jánoshalmi, a Karcagi, a Kunszentmártoni járás). Az 5. ábrán nyomon követhető a regionális megvalósult versenyképességet jellemző mutatók 2019-re történt átrendeződése is.

A 2019. évi adatok szerint végzett számításaim alapján megállapítható, hogy egyfajta földrajzi átrendeződést is megfigyelhető a járások regionális megvalósult versenyképességét jellemző mutatókban. Pénzes (2020) kutatása kiemelte a trianoni határok mentén lévő térségek fejlődési kihívásait és területi differenciáltságának időtállóságát. Ezen sajátosságok döntően a vizsgált időszakban is megfigyelhetők, azonban egyfajta átrendeződés, periferezálódás és további pozícióvesztés jellemezte Somogy és Baranya megyét, ugyanis főként az Ormánság és Somogyország helyzete romlott. Esetükben a társadalmi és demográfiai problémák mellett területi szempontból egyre jelentősebb szakpolitikai kihívást jelent, hogy a Dráva folyó erős természeti határt képez, valamint sem a hazai, sem a horvátországi oldalon nincs a közelben nagyváros (5. ábra). Utóbbiak hiánya tovább nehezíti az említett két megye helyzetének javítását, hiszen más periferikus határ menti területen egyfajta fejlődési lehetőséget biztosíthat a határokon átívelő gazdasági kapcsolatok megerősítése (például Bácsalmás–Szabadka, Mezőkovácsháza–Arad, Sarkad–Nagyszalonta, Berettyóújfalu–Nagyvárad, Encs–Kassa esetében).

Dél-Dunántúlon a társas kkv-k relatíve kedvezőbb sűrűsége (például vállalkozás-ösztönző pályázatok okán) ellenére a határ menti területek mellett további járások (Hegyháti, Marcali, Tabi, Tamási járásközpontokkal) is relatív pozícióvesztést szenvedtek el a jövedelmekben, valamint az adózók és a munkanélküliek arányában, így átlag alatti teljesítményük tovább romlott 2019-re. Véleményem szerint ez a belső periféria a jövőben komplex helyspecifikus gazdaságfejlesztésre szorul. Dél-Dunántúl rossz versenyképességi pozícióját már az EU szakpolitikai dokumentuma

is kiemelte, és felhívta a figyelmet a gazdasági csapdázódás veszélyére is (Iammarino et al. 2020). Ezzel szorosan összefügg, hogy 2010 és 2019 között a regionális központok szigetszerű dinamikus fejlődése csak néhány esetben gyűrűzött tovább a környező rurális területekre. Míg például a Szeged és a Debrecen környezetében található járások esetében részben javuló, addig a Pécs körüliek esetében gyengülő versenyképességre következtethetünk a vizsgált mutatókból (5. ábra).

Nyugat-Dunántúl országhatár mentén lévő járásai is veszítettek relatív pozíciójukból, ami több tényezővel is magyarázható. Egyrészt a statisztikai adatgyűjtés korlátaival, hiszen az ott élők közül sokan dolgoznak külföldön, nevezetesen az osztrák határ mellett, azonban jövedelmük nem minden esetben kerül be a magyarországi statisztikákba. Sopron esetében például a városfejlődés összefügg az osztrák munkaerőpiac helyzetével, valamint a külső pályázati forrásokkal (Bertalan–Tóth 2020) is. Másrészt, a középvárosok térségei nehezebben veszik fel a versenyt a hazai és a külföldi nagyvárosok elszívó hatásaival szemben. Erre utal az is, hogy több kutató szerint (Iammarino et al. 2020) a centrum és periféria elmélet koncepciójának, továbbá gyakorlati szakpolitikai fókuszának hangsúlyozása azzal járt, hogy a regionális központok és a településegységek, valamint a perifériák mellett az átlagos gazdasági helyzetű régiók és középvárosok kisebb mértékű tudományos, szakpolitikai figyelmet kaptak. Ennek mérsékléséhez járulhat hozzá Szirmai et al. (2020), az említett problémakör vizsgálatával.

Összességében a regionális megvalósult versenyképesség földrajzi különbségei felrajzolták a 2010 és 2019 között végbement térbeli folyamatokat és az aktuális állapotot, viszont célszerű megvizsgálni mely tényezők függenek össze a regionális megvalósult versenyképesség jövedelmi tényezőjével. Ezek prediktív információkkal is szolgálhatnak a térségek jövőbeli fejlesztésével kapcsolatban. Többváltozós lineáris regresszió módszerével vizsgáltam meg, hogy az egy lakosra jutó jövedelmekre mely mutatók és hogyan hatottak a vizsgált időszakban (2. táblázat). A módszertani és statisztikai kritériumok szigorú betartásával öt magyarázó változóval sikerült ehhez felépíteni a modellt (3. táblázat). Fontos megjegyezni, hogy ha a fővárost kivetem az elemzésből, akkor a regressziós összefüggések nem módosultak érdemben, a vizsgált időszakban az ok-okozati kapcsolatok ugyanazt mutatták. Ebből adódóan az elemzésben minden járást szerepeltettem.

2. táblázat

**Az egy lakosra jutó jövedelemre ható tényezők
többváltozós lineáris regressziós modellje**

Multivariate linear regression model of factors affecting per capita income

Modell (N=175)	R	R ²	Súlyozott R ²
2010	0,95	0,90	0,90
2019	0,85	0,73	0,73

Forrás: [2, 3] adatok alapján saját számítás és szerkesztés.

3. táblázat

A többváltozós lineáris regressziós modell magyarázó változóinak standardizált koefficiens betája és VIF értékei
Standardised coefficient beta and VIF values for the explanatory variables of the multivariate linear regression model

Változó	Standardizált regressziós koefficiens beta	VIF érték	Standardizált regressziós koefficiens beta	VIF érték
	2010		2019	
Ezer lakosra jutó adózók száma	0,56	3,19	0,37	1,18
Nyilvántartott álláskeresők aránya a munkavállalási korú népességből	-0,17	3,66	-0,33	2,27
Ezer lakosra jutó társas vállalkozások	0,53	1,80	-0,30	1,25
Ezer lakosra jutó egyéni vállalkozások	-0,22	2,01	0,43	2,39

Megjegyzés: Minden esetben szignifikáns 0,01 szinten.

Forrás: [2, 3] adatok alapján saját számítás és szerkesztés.

A 2010. évi adatok szerint a független változók együttesen járási szinten az egy lakosra jutó jövedelem függő változó varianciájának közel 90%-át magyarázták meg. Megállapítható, hogy 2019-re a magyarázó erő csökkent, ugyanis az említett arány 73%-ra mérséklődött. Azonban összességében az egy lakosra jutó jövedelmekre a modell jelentős magyarázó erővel rendelkezik az egész időszak alatt, ami alapvetően a foglalkoztatottság tényezőit, a társas vállalkozások és az egyéni vállalkozók sűrűségét foglalja magában. Ha a magyarázó változók részletes hatását a standardizált béta koefficiens alapján vizsgáljuk, akkor további összefüggések határozhatók meg.

Az adózók ezer lakosra jutó száma és a nyilvántartott álláskeresők aránya a munkavállalási korú népességből pedig a foglalkoztatottság szerepét, annak változását emeli ki a jövedelemtermelésben. Míg 2010-ben az adózók ezer lakosra jutó száma pozitívan, addig a magasabb munkanélküliség enyhén negatívan befolyásolta a térségek egy lakosra jutó jövedelmét. Azonban 2019-re a standardizált béta koefficiens mindkét mutató esetében módosult, az adózók aránya már kisebb mértékben hatott pozitívan, a munkanélküliek magas aránya viszont nagyobb negatív értéket vett fel. Ebből arra lehet következtetni, hogy a vizsgált időszakban végbement gazdasági változás az egy lakosra jutó helyi jövedelem mértékét is befolyásolta. 2010 és 2019 között országosan jelentősen csökkent a munkanélküliség, nőtt a foglalkoztatottság és ezáltal arányaiban is több adózó is lett (Szentesi et al. 2020). Így megállapítható, hogy a foglalkoztatottsági arány emelése sikeresen hozzájárult a térségek jövedelmi szintjének növekedéséhez. Ezért tűnik logikusnak az, hogy az adófizetők ezer lakosra jutó számának hatása a jövedelmekre már nem annyira jelentős, mint az évtized elején volt. A munkanélküliség negatív hatásának erősödése viszont meglepőnek

tűnhet, azonban ez a stabilan periferikus területek kedvezőtlen adataival magyarázható. Azokban a térségekben, ahol nem csökkent jelentősen a munkanélküliség (például Cseréhát, Ormánság stb.), ott az évtized végén is relatíve magas volt a munkanélküliség és a jövedelmek is tartósan alacsonyak maradtak, ami növelte a leszakadás mértékét, így a negatív összefüggés erősségét is a regressziós modellben.

Az ezer lakosra jutó társas vállalkozásoknak (például bt., kft., zrt., nyrt.) erős pozitív hatása volt a regionális megvalósult versenyképesség jövedelmi tényezőjére. 2019-re csökkent az említett társas vállalkozások sűrűsödésének hatása, és negatív előjelre váltott, ami a vállalati szektorban végbement átrendeződésekre és méretbeli tényezők szerepére enged következtetni. Tehát az évtized végére már kevésbé számított a társas vállalkozások általános sűrűsödése a járásokban, hanem ott egy nagyvállalat többségbe kerülése is növelhette az egy lakosra jutó jövedelmet. Azonban főként a vidéki területen egy-egy nagyobb vállalat többsége a jövőben akár kedvezőtlenebb folyamatokat is elindíthat (például túlzott függési viszony, az alkupozíciók beszűkülése stb.). Ezért hosszabb távon érdemes a vállalkozási kedvet erősíteni és a társas kkv-szektor térbeli jellegzetességeit részletesen vizsgálni (Jeneiné Gerő et al. 2021), valamint támogatni a fejlődésüket (Lengyel 2010). Véleményem szerint ez segíti a versenyt, az innovációt és tartós gazdasági sikert eredményezhet.

Az ezer lakosra jutó egyéni vállalkozók járási szintű sűrűsödése a vizsgált időszakban ellenkező előjellel hatott az egy lakosra jutó jövedelemre. Míg 2010-ben negatívan, addig 2019-ben már pozitívan. Ennek okai mögött különböző szempontok húzódtak meg. A szélesebben vett vállalkozói rétegbe ugyanis beletartozik sok mezőgazdasági őstermelő és egyéb egyéni kényszervállalkozó is [11], továbbá az EU-nak a fiatalok vállalkozóvá válását támogató GINOP pályázatai is döntően a fejletlenebb területekre vándoroltak, így ott nőtt az utóbbi időszakban kiváltott vállalkozói engedélyek száma [12, 13]. Így egyrészt az évtized elején a sok kényszervállalkozás nem hathatott kedvezően a helyi jövedelmekre, míg véleményem szerint a beáramló EU-s források és a gazdasági konjunktúra az évtized végére segítette a szegmens relatív jövedelmi pozíciójának javulását is (például építőipari és egyéb szakmunkát végző egyéni vállalkozók pozíciójának jelentős mértékű javulása).

Végül a regressziós modell mellett fontos kiemelni további determinációs tényezőket és összefüggéseket, hiszen a szakirodalom alapján a jövedelmek és az iskolázottság közötti kapcsolat pozitív és erős, ahogyan az urbanizáltsági mérőszámok vagy a Budapesttől való távolság szerepe is döntőek (Kiss–Dusek 2008, Pénzes et al. 2018). Mindemellett számításaim szerint szoros összefüggés van a jövedelem és az szja 1%-ának felajánlása között, azonban itt inkább fordított irányú az összefüggés. Tehát átlagos jövedelem esetén magasabb volt a civil szervezeteknek felajánlott összeg aránya és mértéke is. Ez az összefüggés 2019-re tovább erősödött.

Összességében megállapítható, hogy a regionális megvalósult versenyképesség területi összefüggéseinek megértése és összekapcsolása egyaránt nagyon fontos, hiszen a folyamatok földrajzi leképeződése áttételesen több aktuális szakpolitikai

kihívást is meghatároz. Ilyen például a helyi gazdaságfejlesztés, a nagyvárosi lakáspiac helyzete, a perifériák felzárkóztatása, a vállalkozásösztönzés, továbbá a digitalizációhoz, az innovációhoz és az információhoz való egyenlőtlen hozzáférés mérséklése. Ezeknek a kihívásoknak tudatos, a földrajzi tényezőket is számításba vevő szakpolitikával lehet kiegyensúlyozottan megfelelni.

Összefoglalás

A rendszerváltás óta a posztszocialista kelet-közép-európai országok és így hazánk gazdasági térszerkezetéről is folytatott tudományos párbeszédet a város és vidék, a kelet és nyugat, valamint a hanyatló és újraiparosodó területek eltérő fejlődési pályája alakították (Lux 2017, Nagy et al. 2019, Smętkowski 2018). Mindemellett az utóbbi évtizedekben a világgazdaságot két esemény is meghatározta. Az egyik a pénzügyi-gazdasági világválság, míg a másik a Covid-19-világjárvány társadalmi és gazdasági globális kihívásai, melyekkel napjainkban is szembenéznék az országok és a régiók. A gazdasági sokkhatások, a helyreállítás kérdésköre előtérbe hozta a térségek versenyképességének és rugalmas ellenállási képességének (rezilienciájának), valamint földrajzi jellemvonásainak vizsgálatát is (Iammarino et al. 2020). Élénk tudományos érdeklődés kísérte továbbá a 2010 és 2019 között formálódó magyarországi térbeli és társadalmi folyamatokat is. Az egyik oldalon a növekedés és a felzárkózás hozadékait, valamint a területi különbségek relatív csökkenését emelték ki (Lengyel-Varga 2018). A másik oldalon a területi és társadalmi különbségek növekedését, továbbá a polarizáció különböző dimenzióit vetették fel (Nagy et al. 2015a, b, Zsibók 2019). A regionális megvalósult versenyképességgel kapcsolatos kutatásommal igyekeztem néhány szemponttal és összefüggéssel hozzájárulni az említett párbeszédhez.

Tanulmányomban három kutatási kérdésre kerestem választ. Egyrészt, hogyan alakultak Magyarországon a jövedelem területi egyenlőtlenségei 2010 és 2019 között, és ez hogyan függött össze az egyes földrajzi területeken megfigyelhető társadalmi különbségekkel. Másrészt, hogyan alakult a regionális megvalósult versenyképességet leíró néhány mutató térbelisége hazánkban. Harmadrészt, a vizsgált időszakban az egy lakosra jutó jövedelem hogyan függött össze további társadalmi-gazdasági mutatókkal.

A kutatás alapján összességében megállapítható, hogy a jövedelmek és a regionális megvalósult versenyképesség 2010 és 2019 közötti Janus-arcú alakulásában egyszerre figyelhetők meg a csökkenés és a növekedés jelei is. A jövedelmek relatív szórása és Gini-indexe, valamint az átlag és medián viszonyában a területi egyenlőtlenségek tendenciája általában minden léptéken csökkenő volt, azonban 2018 és 2019 között már stagnálás, illetve enyhe emelkedés jelei mutatkoztak. Ennek kísérőjelensége a forintban történt reálbéremelések mellett a leggazdagabb rétegek gyarapodása volt. Ez térben főként az eleve szegényebb vidékeken a belső jövedelemelosztás relatív szórásának emelkedésével és ezzel a társadalmi egyenlőtlenségek növe-

kedésével járt. Járási szinten az egy lakosra jutó jövedelem és a vizsgált időszakban bekövetkezett társadalmi tagozódás relatív szórásának változása közötti Pearson-korreláció erős és negatív volt. Tehát a területi konvergencia és a sikertelenebb térségek kvázi jövedelmi felzárkózása 2010 és 2019 között összefüggött a helyi elit jövedelmének jelentős bővülésével.

Megállapítható, hogy elméleti szempontból a különbségek csökkenése és növekedése sokszor nem zárja ki egymást, hiszen például a jövedelmi adatok alapján úgy is csökkenhetnek a térségek közötti területi egyenlőtlenségek, hogy közben helyi szinten növekednek a jövedelmi különbségek. Egy városon belül a helyi elit térbeli szegregációja is a területi eltérések növekedésére utal (Marcinczak et al. 2015). Tehát véleményem szerint a jövőben is célszerű valamilyen módon összekapcsolni a térbeli és a társadalmi egyenlőtlenségek vizsgálatát.

Az egymáshoz viszonyított regionális megvalósult versenyképesség mintázatában a város-vidék, a kelet-nyugat, a hanyatló-újraiparosodó iparterületek közötti eltérés (Cardoso–Meijers 2016, Chapman–Meliciani 2018) az utóbbi évtizedek területfejlesztési és gazdaságélénkítési beavatkozásai ellenére továbbra is fennmaradtak. Mindemellett Dél-Dunántúlon az utóbbi időszakban pozícióvesztés következett be, ahol egyre több járás az úgynevezett gazdasági csapdázódás jeleit mutatja. Országosan a jövőben kulcskérdés lesz a periferikus térségek fejlesztése és a korábbi nagy múltú ipari területek globális gazdasági hálózatokba integrálása. Mindemellett a határ menti gazdasági árnyékszónák helyzetének javítását elősegítheti a jövőben a nemzetközi kapcsolatok élénkítése is.

Az osztrák határ menti kisebb népességszámú járások relatív pozícióvesztésének a statisztikai adatgyűjtés korlátai mellett olyan üzenete is van, hogy az urbánus versenyképes és periferikus területek mellett a szakpolitika nem hagyhatja magára az úgynevezett köztes helyzetű térségeket sem. A fejlesztési politikában a centrum és periféria elképzelések hosszú távon a két véglet közötti területek elhanyagolását és leszakadását vonhatják maguk után (Iammarino et al. 2020). Mindemellett kiemelő a földrajzi léptékek vizsgálata is, hiszen a nagyobb területi lehatárolás elfedheti a településeken belül kialakult jelentősebb eltéréseket. Tehát megállapítható, hogy a gyorsuló digitális gazdaságban a szakpolitikai beavatkozások hiányában elkerülhetetlen a területi és a társadalmi egyenlőtlenségek növekedése.

A Covid-19-világjárványból várható kilábalás számos kihívás elé állítja a 2020-as évtizedet, továbbá hatással lesz a fejlődési pályákra és a régiók rugalmas ellenállási képességére is (Bod 2020). A regionális versenyképesség hazai területi mintázatából és a mögötte meghúzódó összefüggéseik több folyamatra is következtetni engednek. A terület- és gazdaságfejlesztési szakpolitikának a jövőben figyelembe kell vennie az innováció és a digitalizáció hatását, hiszen beavatkozás nélkül a gyors piaci mechanizmusok a különbségek további növekedéséhez vezethetnek. Továbbá, míg a 2010-es évtizedben a forint viszonylagos gyengülése és az alacsony munkabérré épített foglalkoztatottság emelése versenyelőnyt jelentett, addig nemzetközi összeve-

tésben mind a vásárlóerő, mind a munkatermelékenység romlott [13]. Ezért a jövőben célszerű erősíteni a tudásalapú gazdaságot Magyarországon, valamint az elmaradottabb térségekben is ösztönözni a szerkezetváltást. Ehhez – véleményem szerint – szerint rugalmas és decentralizált intézményrendszerre van szükség, hiszen a gyors változásokra helyben tudnak a leghatékonyabban válaszolni.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány a „Nemzet Fiatal Tehetségeiért Ösztöndíj” NTP-NFTÖ-20-B-0051 számú projekt keretében, a Nemzeti Tehetség Program által a Miniszterelnökség támogatásával valósult meg.

Külön köszönet illeti meg az opponenseket és segítőkész kollégáimat, akik hasznos és építő javaslataikkal segítették a tanulmány minőségének javulását.

IRODALOM

- ANNONI, P.–DIJKSTRA, L. (2013): *European regional competitiveness index 2013* Publications Office of the European Union, Luxembourg. <https://doi.org/10.2788/61698>
- ANNONI, P.–DIJKSTRA, L. (2019): *The European regional competitiveness index 2019* Publications Office of the European Union, Luxembourg. <https://doi.org/10.2776/046835>
- ANNONI, P.–DIJKSTRA, L.–GARGANO, N. (2016): *The EU regional competitiveness index 2016* Publications Office of the European Union, Luxembourg. <https://doi.org/10.2776/94425>
- ANNONI, P.–DOMINICIS, L.–KHABIRPOUR, N. (2019): *The great recession: main determinants of regional economic resilience in the EU* Publications Office of the European Union, Luxembourg. <https://doi.org/10.2776/923861>
- ANNONI, P.–KOZOVSKA, K. (2010): *EU regional competitiveness index* Publications Office of the European Union, Luxembourg. <https://doi.org/10.2788/88040>
- ANTALÓCZY, K.–BIRIZDÓ, I.–SASS, M. (2022): Local investment promotion in a Hungarian medium-sized town and the implications of the COVID pandemic *Regional Statistics* 12 (1): 27–50. <https://doi.org/10.15196/RS120104>
- ALPEK, L.–TÉSITS, R. (2019a): A foglalkoztathatóság mérési lehetőségei és térszerkezete Magyarországon *Területi Statisztika* 59 (2): 164–187. <https://doi.org/10.15196/TS590203>
- ALPEK, L.–TÉSITS, R. (2019b): A foglalkoztathatóság térszerkezeti és települési dimenziói Magyarországon *Területi Statisztika* 59 (2): 381–399. <https://doi.org/10.15196/TS590402>
- ALPEK, L.–TÉSITS, R.–HOVÁNYI, G. (2018): Spatial inequalities of disadvantage accumulation and their impact on employability in Hungary *Regional Statistics* 8 (1): 96–119. <https://doi.org/10.15196/RS080104>
- BAJMÓCZY, Z. (2011): *Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe* JATEpress, Szeged.
- BARTA, GY.–LÓCSEI, H. (2011): The effect of the recent economic crisis on the spatial structure of Hungarian industry *Regional Statistics* 1 (1): 99–109.

- BELUSZKY, P.–BAJMÓCY, P.–CSATÁRI, B. (2019): Magyarország településeinek dinamikai típusai napjainkban. In: FARKAS, J. ZS.–KOVÁCS, A. D.–PERGER, É.–LENNERT, J.–HOYK E.–GÉMES, T. (szerk.): *Alföldi kaleidoszkóp: A magyar vidék a XXI. században: Tanulmányok a 70 éves Csatári Bálint köszöntésére* pp. 30–45., MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Kecskemét.
- BERKES, J. (2020): The economic resource of the catchment area of the Hungarian regional centers *Deturope* 12 (3): 58–81.
- BERKES, J. (2021): Highly qualified social strata in urban areas of Hungarian regional centres from 1980 to 2011 *Regional Statistics* 11 (4): 126–149.
<https://doi.org/10.15196/RS110406>
- BERTALAN, L.–TÓTH, B. I. (2020): Középvárosok élmezőnyében? Sopron fejlődésének la-kossági megítélése *E-conom* 9 (1): 75–90.
<https://doi.org/10.17836/EC.2020.1.075>
- BOD, P. Á. (2020): Európa gazdasága a vírus után: legyengül vagy immunitást szerez? *Közgazdaság* 15 (3): 5–17. <https://doi.org/10.14267/RETP2020.03.01>
- BODNÁR, G. (2020): Study of the factors influencing regional competitiveness in the case of Germany and France *Romanian Review of Regional Studies: Journal of the Centre for Regional Geography* 16 (2): 3–14.
- BORJAS, G. J. (2016): *Labor economics (7th ed)* McGraw-Hill Education, New York.
- BOROS, L.–KOVALCSIK, T. (2021): A COVID-19-járvány hatása a budapesti Airbnb-piacra *Területi Statisztika* 61 (3): 380–402. <https://doi.org/10.15196/TS610306>
- BOROS, L.–PÁL, V. (2011): A gazdasági válság hatásai és a rá adott válaszok különböző földrajzi léptékeken *Földrajzi Közlemények* 135 (1): 17–32.
- BOROS, L.–PÉNZES, J.–GYURIS, F. (2021): A népesség összetétele: Gazdasági aktivitás. In: KOCSIS, K.–KOVÁCS, Z.–NEMERKÉNYI, ZS.–KINCSES, Á.–TÓTH, G. (szerk.): *Magyarország nemzeti atlasza: Társadalom* pp. 96–101., Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont Földrajztudományi Intézet, Budapest.
- BRISTOW, G. (2010): *Critical reflections on regional competitiveness* Routledge, London–New York.
- CAMAGNI, R. (2002): On the concept of territorial competitiveness: Sound or misleading? *Urban Studies* 13, 2395–2411. <https://doi.org/10.1080/0042098022000027022>
- CARDOSO, V.–MEIJERS, E. J. (2016): Contrasts between first-tier and second-tier cities in Europe: A functional perspective *European Planning Studies* 24 (5): 996–1015.
<https://doi.org/10.1080/09654313.2015.1120708>
- CHAPMAN, S.–MELICIANI, V. (2018): Explaining regional disparities in Central and Eastern Europe: The role of geography and of structural change *Economics of Transition* 26 (3): 469–494. <https://doi.org/10.1111/ecot.12154>
- CZIRFUSZ, M. (2021): A COVID-19-válság és a térbeli munkamegosztás változásai Magyarországon *Területi Statisztika* 61 (3): 320–336.
<https://doi.org/10.15196/TS610303>
- DEMETER, G. (2020): Estimating regional inequalities in the Carpathian Basin – Historical origins and recent outcomes (1880–2010) *Regional Statistics* 10 (1): 23–59.
<https://doi.org/10.15196/RS100105>
- DOMBI, J.–MÁLOVICS, GY. (2015): A növekedésen túl – Egy új irányzat hozzájárulása a fenntarthatósági vitához *Közgazdasági Szemle* 62 (2): 200–221.

- DUSEK, T. (2004): *A területi elemzések alapjai* ELTE TTK Regionális Tudományi Tanulmányok, Budapest.
- DUSEK, T. (2005): A kistérségek jövedelmi helyzetének alakulása 1988 és 2003 között: a változás típusai. In: RECHNITZER, J. (szerk.): *Átalakulási folyamatok Közép-Európában* pp. 1–11., SZE MTDI Évkönyv, Győr.
- DUSEK, T.–KOTOSZ, B. (2016): *Területi statisztika* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- EC (2008): *European competitiveness report 2008* European Commission, Luxembourg.
- EC (2014): *Helping firms grow – European competitiveness report 2014* European Commission, Luxembourg.
- EGEDY, T. (2012a): A gazdasági válság hatása a nagyvárosok versenyképességére Magyarországon *Földrajzi Közlemények* 136 (4): 420–438.
- EGEDY, T. (2012b): The effects of global economic crisis in Hungary *Hungarian Geographical Bulletin* 61 (2): 155–173.
- EGRI, Z. (2017a): Magyarország városai közötti egészséggyenlőtlenségek *Területi Statisztika* 57 (5): 537–575. <https://doi.org/10.15196/TS570504>
- EGRI, Z. (2017b): Települési egészséggyenlőtlenségek a gazdasági fejlettség triadikus felbontása alapján *Studia Mundi – Economica*. 4 (3): 32–44.
- EGRI, Z. (2020): A területi jövedelemgyenlőtlenségek változása Békés megyében, 1988–2017 *Területi Statisztika* 60 (4): 477–512. <https://doi.org/10.15196/TS600404>
- EGRI, Z.–TÁNCZOS, T. (2018): The spatial peculiarities of economic and social convergence in Central and Eastern Europe *Regional Statistics* 8 (1): 49–77. <https://doi.org/10.15196/RS080108>
- EGRI, Z.–KŐSZEGI, I. R. (2020): A közúti elérhetőség szerepe a kelet-magyarországi gazdasági teljesítményben és gazdaságfejlesztésben *Területi Statisztika* 60 (6): 653–687. <https://doi.org/10.15196/TS600603>
- ENYEDI, GY. (2009): Competitiveness of the Hungarian regions *Hungarian Geographical Bulletin* 58 (1): 33–47.
- FARKAS, B. (2011): A közép-kelet-európai piaccgazdaságok fejlődési lehetőségei az Európai Unióban *Közgazdasági Szemle* 58 (5): 412–429.
- FÁBIÁN, ZS. (2014): Method of the geographically weighted regression and an example for its application *Regional Statistics* 4 (1): 61–75. <https://doi.org/10.15196/RS04105>
- GAGYI, Á.–JELINEK, CS.–PÓSFAL, ZS.–VIGVÁRI, A. (2019): Lakhatási helyzet a válság után. Financializációs folyamatok, kettészakadó lakáspolitikák és a háztartások túlélési stratégiái *Fordulat* 26 (1): 199–224.
- GÁL, Z.–FAZEKAS, G. (2021): Az ázsiai közvetlentőke-befektetések sajátosságai a visegrádi országokban: a beruházási stratégiák és a termelékenység összefüggései *Területi Statisztika* 61 (1): 105–130. <https://doi.org/10.15196/TS610105>
- GYÓRFFY, D. (2021): Felzárkózási pályák Kelet-Közép Európában két válság között *Közgazdasági Szemle* 68 (2): 200–221. <https://doi.org/10.18414/KSZ.2021.1.47>
- GYÓRI, F. (2011): A tehetségtérképektől a tehetségföldrajzig *Tér és Társadalom* 25 (4): 38–59. <https://doi.org/10.17649/TET.25.4.1874>
- GYÓRI, F.–PÁL, Á. (2016): Az ipari termelés szerepének és területi szerkezetének változása Magyarországon napjainkban *Közép-Európai Közlemények* 9 (1): 22–38.

- GYURIS, F. (2014): Az egyenlőtlen földrajzi fejlődés koncepciója *Földrajzi Közlemények* 138 (4): 293–305.
- HUGGINS, R.–THOMPSON, P. (2016): *UK competitiveness index 2016* Nottingham Business School, Nottingham.
- IAMMARINO, S.–RODRÍGUEZ-POSE, A.–STORPER, M.–DIEMER, A. (2020): *Falling into the middle-income trap? A study on the risks for EU regions to be caught in a middle-income trap* Publications Office of the European Union, Luxembourg.
<https://doi.org/10.2776/02363>
- IMD (2020): *World competitiveness ranking 2020: showing strength of small economies* International Institute for Management Development, Lausanne.
- JENEINÉ GERŐ, H.–KINCSES, Á.–TÓTH, G. (2021): A hazai mikro-, kis- és középvállalkozások térbeli jellegzetességei *Területi Statisztika* 61 (6): 769–796.
<https://doi.org/10.15196/TS610604>
- KAPÁS, J. (2022): Has COVID-19 caused a change in the dynamics of the unemployment rate? The case of North America and continental Europe *Regional Statistics* 12 (1): 3–26. <https://doi.org/10.15196/RS120107>
- KINCSES, Á.–NAGY, Z.–TÓTH, G. (2013): Európa térszerkezete különböző matematikai modellek tükrében, I. rész *Területi Statisztika* 53 (2): 148–156.
- KINCSES, Á.–TÓTH, G. (2020): How coronavirus spread in Europe over time: National probabilities based on migration networks *Regional Statistics* 10 (2): 228–231.
<https://doi.org/10.15196/RS100210>
- KISS, J. P.–DUSEK, T. (2008): A regionális GDP értelmezésének és használatának problémái *Területi Statisztika* 48 (3): 264–280.
- KOLTAI, Z.–FILÓ, Cs. (2021): A magyarországi városok telephelyi tényezőinek vállalati megítélése *Területi Statisztika* 61 (1): 79–104.
<https://doi.org/10.15196/TS610104>
- KÓTI, T. (2020): A munkanélküliség és a közfoglalkoztatás területi különbségei, összefüggései Magyarországon *Területi Statisztika* 60 (5): 517–547.
<https://doi.org/10.15196/TS600501>
- KOTOSZ, B.–LENGYEL, I. (2018): Térségek konvergenciájának vizsgálata a V4-országokban *Statisztikai Szemle* 96 (11–12): 1069–1090.
- KOVÁCS, P.–BODNÁR, G. (2017): Examining the factors of endogenous development in Hungarian rural areas by means of PLS path analysis *Regional Statistics* 7 (1): 90–114.
<https://doi.org/10.15196/RS07106>
- KOVALCSIK, T.–BOROS, L.–PÁL, V. (2021): A COVID-19-járvány első két hullámának területisége Közép-Európában problémái *Területi Statisztika* 61 (3): 263–290.
<https://doi.org/10.15196/TS610301>
- LENGYEL, I. (2006): A regionális versenyképesség értelmezése és piramismodellje *Területi Statisztika* 46 (2): 131–147.
- LENGYEL, I. (2010): *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LENGYEL, I. (2016): A kutatás-fejlesztés és a versenyképesség térbeliösszefüggései a visegrádi országokban *Tér és Társadalom* 30 (4): 71–87.
<https://doi.org/10.17649/TET.30.4.2808>

- LENGYEL, I.–VARGA, A. (2018): A magyar gazdasági növekedés térbeli korlátai – helyzetkép és alapvető dilemmák *Közgazdasági Szemle* 65 (5): 499–524.
<https://doi.org/10.18414/KSZ.2018.5.499>
- LÓCSEI, H. (2009): Geographical consequences of the economic crisis in Hungary. In: BUCEK, M.–CAPELLO, R.–HUDEC, O.–NIJKAMP, P (eds.): *CERS – 3rd Central European Conference in Regional Science* pp. 1175–1185., Technical University of Kosice, Kosice.
- LÓCSEI, H. (2010): *Területi növekedési pályák Magyarországon, 1990–2008* Doktori disszertáció ELTE Földtudományi Doktori Iskola, Budapest.
- LUKOVICS, M.–KOVÁCS, P. (2011): A magyar kistérségek versenyképessége *Területi Statisztika* 51 (1): 52–71.
- LUX, G. (2017): *Újraiparosodás Közép-Európában* Dialóg–Campus, Budapest–Pécs.
- MARCINCZAK, S.–TAMMARU, T.–NOVÁK, J.–GENTILE, M.–KOVÁCS, Z.–TEMELOVÁ, J.–VALATKA, V.–KAHRIK, A.–SZABÓ, B. (2015): Patterns of socioeconomic segregation in the capital cities of fast-track reforming postsocialist countries *Annals of the Association of American Geographers* 105 (1): 183–202.
<https://doi.org/10.1080/00045608.2014.968977>
- MOLNÁR, T. (2015): *Empirikus területi kutatások* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NAGY, B.–UDVARI, B.–LENGYEL, I. (2019): Újraiparosodás Kelet-Közép-Európában – Újra-éledő centrum-periféria munkamegosztás? *Közgazdasági Szemle* 66 (2): 163–184.
<https://doi.org/10.18414/KSZ.2019.2.163>
- NAGY, E.–TIMÁR, J.–NAGY, G.–VELKEY, G. (2015a): The everyday practices of the reproduction of peripherality and marginality in Hungary. In: LANG, T.–HENN, S.–SGIBNEV, W.–EHRlich, K. (eds.): *Understanding geographies of polarization and peripheralization. new geographies of Europe* pp. 135–155., Palgrave Macmillan, London.
https://doi.org/10.1057/9781137415080_8
- NAGY, E.–TIMÁR, J.–NAGY, G.–VELKEY, G. (2015b): A társadalmi-térbeli marginalizáció folyamatai leszakadó vidéki térségekben *Tér és Társadalom* 29 (1): 35–52.
<https://doi.org/10.17649/TET.29.1.2680>
- NAGY, G.–KOÓS, B. (2014): First results in modelling objective well-being in Hungary at lower territorial level *Regional Statistics* 4 (1): 71–86.
<https://doi.org/10.15196/RS04205>
- NEMES NAGY, J. (2009): *Terek helyek régiók* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NEMES NAGY, J. (2017): Régiók, polarizálódás, centralizáció *Comitatus: Önkormányzati Szemle* 28 (2): 3–13.
- NEMES NAGY, J.–LÓCSEI, H. (2015): Hosszú távú megyei ipari növekedési pályák (1964–2013) *Területi Statisztika* 55 (2): 100–121.
- NYIKOS, GY.–SOHA, B.–BÉRES, A. (2021): Entrepreneurial resilience and firm performance during the COVID-19 crisis – Evidence from Hungary *Regional Statistics* 11 (3): 29–59. <https://doi.org/10.15196/RS110307>
- OPENSHAW, S. (1984): *The modifiable areal unit problem* Geobooks, Norwich.
- PACIONE, M. (2009): *Urban geography (3rd ed)* Routledge, London.
- PÁL, V.–LADOS, G.–ILCSIKNÉ MAKRA, ZS.–BOROS, L.–UZZOLI, A.–FABULA, SZ. (2021): Concentration and inequality in the geographic distribution of physicians in the European Union, 2006–2018 *Regional Statistics* 11 (3): 3–28.
<https://doi.org/10.15196/RS110308>

- PÁLÓCZI, G.–PÉNZES, J.–HURBÁNEK, P.–HALÁS, M.–KLAPKA, P. (2016): Attempts to delineate functional regions in Hungary based on commuting data *Regional Statistics* 6 (1): 23–41. <https://doi.org/10.15196/RS06102>
- PAPP, S.–NAGY, GY.–BOROS, L. (2017): A kedvezményezett települések objektív életminőség alapján történő lehatárolási lehetőségei *Területi Statisztika* 57 (6): 539–664. <https://doi.org/10.15196/TS570603>
- PÉNZES, J. (2014): Competitiveness of Hungarian towns after the change of regime *Central European Regional Policy and Human Geography* 4 (1): 51–63.
- PÉNZES, J. (2020): The impact of the Trianon Peace Treaty on the border zones – an attempt to analyse the historic territorial development pattern and its changes in Hungary *Regional Statistics* 10 (1): 60–81. <https://doi.org/10.15196/RS100102>
- PÉNZES, J.–KISS, J. P.–DEÁK A.–APÁTI, N. (2018): Térségi sokszínűség és stabilitás: az iskolázottság települési szintű egyenlőtlenségeinek változása Magyarországon 1990–2011 között *Területi Statisztika* 58 (6): 567–594. <https://doi.org/10.15196/TS580602>
- PIKETTY, T. (2015): *A tőke a 21. században* Kossuth Kiadó, Budapest.
- RECHNITZER, J.–BERKES, J.–FILEP, B. (2019): The most important city development initiatives of Hungary *Regional Statistics* 9 (2): 20–44. <https://doi.org/10.15196/RS090204>
- SAJTOS, L.–MITEV, A. (2007): *SPSS Kutatási és adatkezelési kézikönyv* Alinea Kiadó, Budapest.
- SÁNTA, É.–SZAKÁLNÉ KANÓ, I.–LENGYEL, I. (2015): Csökkennek az iskolázottság területi egyenlőtlenségei? A felsőfokú végzettségűek területi eloszlása a népszámlálások adatai alapján, 1990–2011 *Területi Statisztika* 55 (6): 541–555.
- SÁVAL, M. (2019): A visegrádi országok kormányzati kiadásai és a versenyképesség hosszú távú kapcsolata *Statisztikai Szemle* 97 (3): 241–268. <https://doi.org/10.20311/stat2019.3.hu0241>
- SCHWAB, K.–ZAHIDI, S. (2020): *Global competitiveness report special edition 2020: How countries are performing on the road to recovery* World Economic Forum, Cologny/Geneva.
- SHIMAMOTO, K. (2019): Empirical analysis of the distribution of urban parks in Japan *Regional Statistics* 9 (2): 148–172. <https://doi.org/10.15196/RS090203>
- SMĘTKOWSKI, M. (2018): The role of exogenous and endogenous factors in the growth of regions in Central and Eastern Europe: the metropolitan/non-metropolitan divide in the pre- and post-crisis era *European Planning Studies* 26 (2): 256–278. <https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1361585>
- STIGLITZ, J. E.–SEN, A.–FITOUSSI, J. P. (2009): *Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress* OFCE Centre de recherche en économie de Sciences Po, Paris.
- SZABÓ, P. (2015): *Régió és térszerkezet – az elmélettől a területpolitikáig* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- SZAKÁLNÉ KANÓ, I. (2011): A gazdasági aktivitás térbeli eloszlásának vizsgálati lehetőségei *Statisztikai Szemle* 89 (1): 77–100.
- SZAKÁLNÉ KANÓ, I. (2017): *Gazdasági tevékenységek térbeli eloszlásának vizsgálata* JATEPress, Szeged.

- SZÉKELY, M.–BARNA, I. (2008): *Túlélőkészlet az SPSS-bez. Többváltozós elemzési technikákról társadalomkutatók számára* Typotex Kiadó, Budapest.
- SZELÉNYI, I. (2019): *Tanulmányok az illiberális posztkommunista kapitalizmusból* Corvina Kiadó, Budapest.
- SZENTESI, I.–CSIZMÁNÉ TÓTH, J.–GÁSPÁR, A.–HORVÁTHNÉ KÖKÉNY, A. (2020): A családok pénzügyi helyzetének változása Magyarországon 2000-2019 *International Journal of Engineering and Management Sciences* 5 (1): 712–722. <https://doi.org/10.21791/IJEMS.2020.1.59>
- SZILÁGYI, D. (2014): A vidéki agglomerációk társadalmi-gazdasági jellemzői *Területi Statisztika* 54 (6): 606–622.
- SZIRMAI, V.–BERTALAN, L.–FÁBIÁN, A.–FERENCZ, Z.–HEGEDÜS, J.–JANKÓ, F.–SCHUCHMANN, J.–TÓTH BALÁZS, I. (2020): *Középvárosi társadalmak. Egy új, innovatív városfejlesztési modell megalapozása*. Soproni Egyetemi Kiadó, Sopron.
- SZIRMAI, V.–FERENCZ, Z. (2015): A magyar nagyváros-térségek térbeli társadalmi jellegzetességei, a centrumperiféria modell átalakulása. In: SZIRMAI, V. (szerk.): *A területi egyenlőtlenségektől a társadalmi jól-lét felé* pp. 147–166., Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár.
- TÉSITS, R.–ZSIGMOND, T.–ALPEK, L.–HOVÁNYI, G. (2021): The role of endogenous capital factors in the territorial development of the Sellye District in Hungary *Regional Statistics* 11 (1): 58–77. <https://doi.org/10.15196/RS110103>
- TÓTH, B.–VIDA, GY.–LADOS, G.–KOVÁCS, Z. (2020): The potentials of cross-border tourism development in the Lower-Tisa Valley *Geojournal of Tourism and Geosites* 28 (1): 360–375. <https://doi.org/10.30892/gtg.28128-475>
- TÓTH, G. (2014): Az agglomerációk, településegységek lehatárolásának eredményei *Területi Statisztika* 54 (3): 289–299.
- TÓTH, G.–NAGY, Z. (2013): Eltérő vagy azonos fejlődési pályák? A hazai nagyvárosok és térségek összehasonlító vizsgálata *Területi Statisztika* 53 (6): 593–612.
- UBAREVIČIENĖ, R.–TRETJAKOVA, V.–POCIŪTĖ-SEREIKIENĖ, G. (2021): The effects of individual and regional factors on adolescent fertility rates: The case of Lithuania *Regional Statistics* 11 (3): 95–118. <https://doi.org/10.15196/RS110305>
- UZZOLI, A.–KOVÁCS, S. ZS. (2021): Helyek, terek, emberek – a COVID-19-válság társadalmi és területi kihívásai – Vendégszerkesztői előszó *Területi Statisztika* 61 (3): 259–262. <https://doi.org/10.15196/TS610307>
- VIDA, GY. (2016): A vidéki agglomerációk, agglomerálódó térségek és nagyvárosi településegységek versenyképességének sajátosságai. In: LENGYEL, I.–NAGY, B. (szerk.): *Térségek versenyképessége, intelligens szakosodása és újraparosodása* pp. 204–222., JATEPress Kiadó, Szeged.
- VIDA, GY.–DUDÁS, G. (2017): Geographical context of the revealed competitiveness of urbanised areas in Hungary excluding the Budapest agglomeration *Geographica Pannonica* 21 (3): 179–190. <https://doi.org/10.5937/GeoPan1703179V>
- WARRINGTON, G. (2018): Quantifying gerrymandering using the vote distribution election *Law Journal: Rules, Politics, and Policy* 17 (1): 39–57. <https://doi.org/10.1089/elj.2017.0447>
- ZSIBÓK, ZS. (2019): Minden marad a régiben? Regionalizált növekedési pályák Magyarországon *Területi Statisztika* 59 (3): 247–272. <https://doi.org/10.15196/TS590301>

ADATBÁZISOK/HONLAPOK

- [1] <https://www.economist.com/leaders/2020/01/16/home-ownership-is-the-west-s-biggest-economic-policy-mistake> (letöltve: 2021. május 17.)
- [2] <https://www.ksh.hu/polc> (letöltve: 2020. október 11.)
- [3] <https://www.teir.hu/> (letöltve: 2021. április 15.)
- [4] https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qpt001.html
(letöltve: 2021. április 20.)
- [5] <https://www.mnb.hu/> (letöltve: 2021. április 22.)
- [6] https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0001.html (letöltve: 2021. március 11.)
- [7] https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Minimum_wages_highlight_FP2019-HU.png
(letöltve: 2021. április 15.)
- [8] <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20190107/sosem-latott-szamok-kiderult-mennyien-dolgoznak-minimalberert-magyarorszagon-309419> (letöltve: 2021. május 15.)
- [9] <https://fred.stlouisfed.org/series/SIPOVGINIHUN> (letöltve: 2021. augusztus 14.)
- [10] <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/world-development-indicators>
(letöltve: 2021. augusztus 18.)
- [11] <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/gazd/2019/index.html>
(letöltve: 2021. augusztus 28.)
- [12] https://www.palyazat.gov.hu/tamogatott_projektkereso (letöltve: 2021. augusztus 25.)
- [13] https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4187653/11571499/GDP_per_capita_ver3-02.jpg (letöltve: 2021. május 18.)